

Att locka och behålla Sveriges unga lantbrukare

En utvärdering av hur tre stöd i den strategiska planen för den gemensamma jordbrukspolitiken 2023–2027 bidrar till att främja generationsskiften

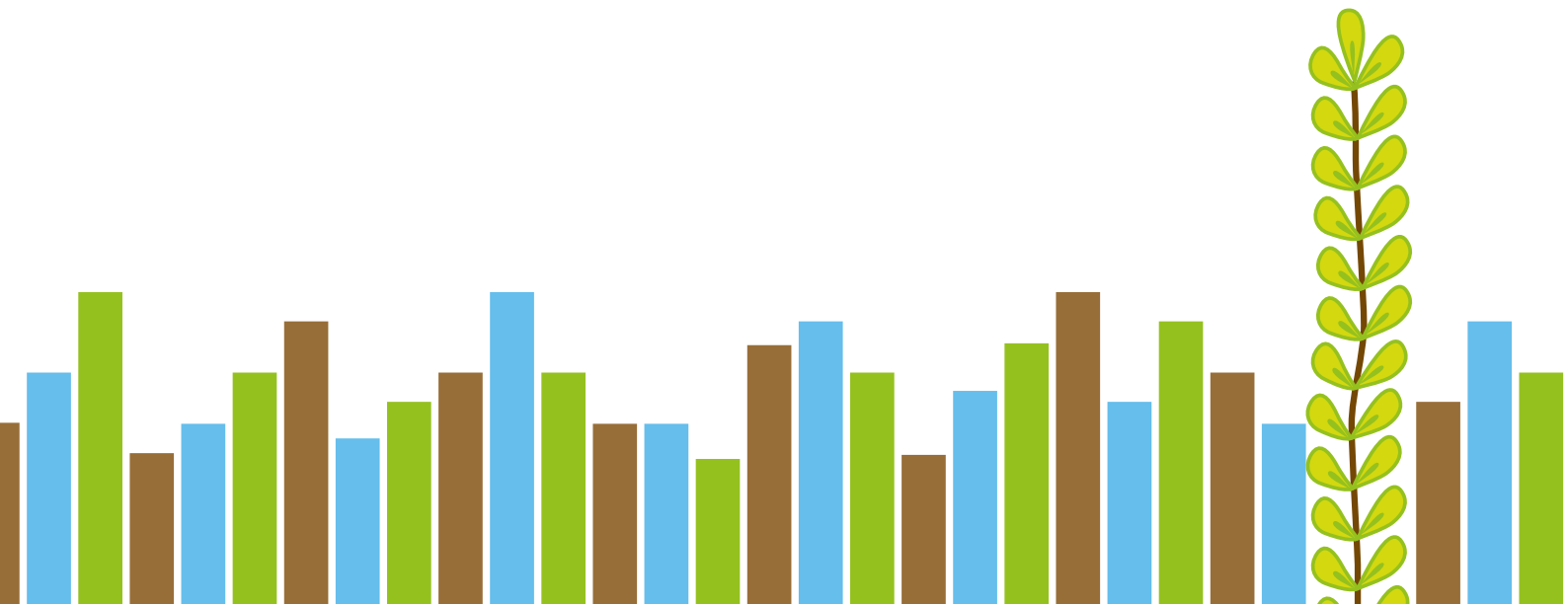
Thomas Westerberg, Oxford Research AB

Ylva Grauers Berggren, Oxford Research AB

Angelica Åström, Oxford Research AB

Lovisa Filipsson, Hushållningssällskapet Jönköping

Filip Brånstrand, Hushållningssällskapet Jönköping

Referera till rapporten

Westerberg, T.; Grauers Berggren, Y.; Åström, A.; Filipsson, L.; Brånstrand, F. (2025). *Att locka och behålla Sveriges unga lantbrukare. En utvärdering av hur tre stöd i den strategiska planen för den gemensamma jordbrukspolitiken 2023–2027 bidrar till att främja generationsskiften*. Utvärderingsrapport 2025:7. Jordbruksverket.

Varför görs denna utvärdering?

Den här rapporten är en utvärdering av hur Sveriges strategiska plan för den gemensamma jordbrukspolitiken 2023–2027 främjar generationsskiften inom jordbruks-, trädgårds- och rennäring. De tre stöd som ingår i utvärderingen är stödet till unga lantbrukare, startstödet och investeringsstödet för ökad konkurrenskraft. Utvärderingen fokuserar på om stöden möter de behov som unga har i samband med ett generationsskifte samt på Sveriges behov av att förnygra lantbrukarkåren. Utvärderingen baseras på dokumentstudier, fokusgrupper, intervjuer och en enkät till stödmottagare.

Utvärderingens kvalitet och resultat har granskats av två granskare. Båda granskarna noterar att utvärderingen har en svaghet i antalet personer som deltagit i fokusgrupperna, något som utvärderarna också själva uppmärksammar i rapporten. Granskarnas bedömningar skiljer sig avseende de konsekvenser som det begränsade dataunderlaget medför. Den ena granskaren anser att datainsamlingens problematik är så omfattande att materialet endast i begränsad utsträckning kan användas för att dra slutsatser och generera välgrundade rekommendationer. Den andra granskaren menar att utvärderarna är transparenta om dataunderlagets begränsningar och menar att utvärderarna hanterar det genom att använda flera informationskällor för att besvara varje utvärderingsfråga och att det finns ett tydligt teoretiskt ramverk för utvärderingen.

En granskare menar att utvärderingen brister i vetenskaplig kvalitet och den främst bör ses som ett underlag för vidare utredning och forskning. Den andra granskaren menar att utvärderingen håller en god kvalitet och att rapporten är användbar inför arbetet med perioden som förväntas starta 2028. Utvärderingssekretariatet noterar i sammanhanget att utvärderingen inte avser att dra generella slutsatser om populationen, utan att kvalitativt belysa stödets relevans.

Denna utvärdering är beställd av Jordbruksverkets utvärderingssekretariat. Utvärderingssekretariatet beställer utvärderingar av de svenska EU-programmen som Jordbruksverket förvaltar inom den svenska jordbrukspolitiken samt havs-, fiskeri- och vattenbrukspolitiken. Utvärderingarna genomförs av oberoende aktörer som inte är inblandade i programgenomförandet. Rapporterna kvalitetsgranskas av granskare, oftast forskare, och publiceras i en särskild rapportserie.

Utvärderingen är genomförd och skriven av utvärderare från Oxford Research AB i samarbete med Hushållningssällskapet Jönköping. Rapportförfattarna är ansvariga för de rekommendationer och slutsatser som presenteras i rapporten. Rekommendationerna och slutsatserna i rapporten utgör alltså inte Jordbruksverkets officiella ståndpunkt.

/Utvärderingssekretariatet vid Jordbruksverket

Utvärderare

Thomas Westerberg är senior analytiker och konsultchef på Oxford Research. Han har över 20 års erfarenhet av utredningar och utvärderingar av regionala utvecklingsfrågor och EU:s sammanhållningspolitik tack vare sina olika roller som analys- och strategichef på länsstyrelse, planeringschef på regionförbund och senioranalytiker på konsultbolag. Thomas är fil.lic. i nationalekonomi.

Ylva Grauers Berggren är vd på Oxford Research i Sverige. Efter över 20 år som chef och konsult har Ylva gedigen erfarenhet av att leda komplexa utvärderingar på både europeisk och nationell nivå, inklusive ett övergripande ansvar för leverans, kvalitetskontroll och riskhantering. Ylva har en master i management.

Angelica Åström är analytiker på Oxford Research. Hon har flerårig erfarenhet av utredning och analys av regionala utvecklingsfrågor i både offentlig och privat sektor. På Oxford Research arbetar Angelica i huvudsak med utredningar och utvärderingar som rör regional utveckling, inklusive landsbygdsutveckling, kompetensförsörjning och utbildning. Angelica har en master i statsvetenskap.

Lovisa Filipsson är agronom och arbetar som landsbygdsutvecklare och rådgivare på Hushållningssällskapet Jönköping. Hon har flerårig erfarenhet av ägarskiften inom de gröna näringarna och har drivit projekt och rådgivning direkt kopplat till lantbruk och generationsskiften. Lovisa är en del av Landsbygdsnätverkets nationella grupp inom ägarskiften, och hon samordnar även Hushållningssällskapets nationella grupp inom ägarskiften.

Filip Brånstrand är seniorkonsult inom ekonomi och företagsutveckling på Hushållningssällskapet Jönköping. Filip kombinerar en rådgivningstjänst med nationellt ämnesansvar för ekonomirådgivare inom Hushållningssällskapet. Han har över 10 års erfarenhet av att hjälpa unga lantbrukare starta och ta över verksamheter, och stor erfarenhet av investeringsstöd och andra stöd riktade till unga. Filip är utbildad agronom.

Sammanfattning

Generationsskifte inom lantbruket är avgörande för en hållbar livsmedelsproduktion och en levande landsbygd. För att underlätta generationsskiften finns de två stödformerna startstöd och stöd till unga, i den strategiska planen för den gemensamma jordbrukspolitiken som beskriver Sveriges jordbrukspolitik. Även investeringsstödet för ökad konkurrenskraft är relevant, även om det inte har som specifikt syfte att underlätta generationsskifte. Investeringsstödet gynnar nämligen unga genom att de får en högre stödandel än äldre lantbrukare.

I den här utvärderingen har vi analyserat hur relevanta dessa tre stöd är för att underlätta generationsskiften. Utvärderingen visar att stöden spelar en viktig roll, men att de behöver utvecklas och anpassas för att bättre möta de behov och hinder som finns. Utvärderingen är genomförd av Oxford Research AB i samarbete med Hushållningssällskapet Jönköping. Resultaten vilar på dokumentstudier, fokusgrupper, intervjuer och en enkät.

Stöden underlättar, men möter inte alla behov

De tre stöden är relevanta och bidrar till att underlätta generationsskiften, men de möter inte fullt ut de behov och hinder som unga lantbrukare möter i samband med skiftet. Stöden är viktiga för att stärka unga lantbrukares ekonomiska situation efter ett generationsskifte. Stöden är dock inte tillräckliga för att locka nya generationer till lantbruket.

Stöden möter det centrala behovet av kapital och ekonomisk lönsamhet. De är dock begränsade, så de räcker ofta inte till för de stora investeringar som krävs när man tar över ett lantbruk eller startar ett nytt lantbruk.

Medan stöd till unga beviljas till alla som uppfyller kraven är det långt ifrån alla, av de sökande som uppfyller kraven, som beviljas startstöd eller investeringsstöd. Detta skapar osäkerhet för de som överväger ett generationsskifte.

Skillnader mellan olika näringar

De som är verksamma inom jordbruk upplever stöden som välkomna, men otillräckliga i förhållande till det stora kapital som krävs. För de som har verksamhet inom trädgård eller rennäring gör stöden större skillnad, särskilt startstödet, men även för dessa grupper behövs åtgärder för att stöden ännu bättre ska möta behoven.

Rekommendationer för att förbättra stödets relevans

För att stärka stödets relevans har vi följande rekommendationer:

- Höj budgeten för startstödet, så att det räcker till fler sökande.
- Överväg att justera startstödet, så att det främjar överlåtandefasen snarare än gårdsutvecklingsfasen.
- Överväg att justera stöd till unga och investeringsstödet, så att de bättre möter behoven hos små lantbruk.
- Utred om andra stöd i den strategiska planen, exempelvis stödet till kompetensutveckling, kan justeras utifrån ett generationsskiftesperspektiv, för att tillgodose de behov och hinder som finns tidigt i en generationsskiftesprocess.

Summary

Generational renewal in agriculture is crucial for sustainable food production and a vibrant countryside. The strategic plan, which outlines Sweden's agricultural policy, offers two types of interventions directly aimed to facilitate generational renewal: setting up aid for young farmers and complementary income support for young farmers. Although not directly aimed to facilitate generational renewal, young farmers also benefit from a higher share of support when receiving the investment support to enhance competitiveness. In this evaluation we have analysed the relevance of these three types of interventions in addressing the need for generational renewal. The evaluation shows that the three types of interventions play an important role but need further development and adaptation to better meet the needs for generational renewal. The evaluation is conducted by Oxford Research AB in collaboration with Hushållningssällskapet Jönköping. The results are based on document studies, focus groups, interviews and a survey.

Interventions help but do not meet all needs

The results show that the three interventions are relevant for facilitating generational renewal but they do not fully meet Sweden's need to rejuvenate the farming population. The interventions play an important role in strengthening the financial situation of young farmers after a generational shift but is insufficient to attract new generations to farming.

A key need addressed by the interventions is access to capital and economic viability. However, the interventions are limited and often insufficient for the significant investments required for takeovers or start-ups. Far from everyone who meets the criteria for setting up aid and investment support receives it, which creates uncertainty and obstacles in relation to generational renewal.

Differences between sectors

For young farmers in agriculture, the setting up aid is perceived as welcome but insufficient in relation to the extensive capital requirements in the sector. For the young farmers in horticulture and reindeer husbandry, the support makes a greater difference. But also in these sectors, further development and adjustment of available interventions are necessary to meet the needs of young farmers.

Recommendations for improvement

To strengthen the relevance of the three interventions, we have the following recommendations:

- Increase the budget for the setting up aid, so that it is sufficient for more applicants.
- Consider adjusting the setting up aid to promote the transfer phase rather than the farm development phase.
- Consider adjusting income support for young farmers and investment support to better meet the needs of small farms and start-up farms.
- Investigate whether other interventions in the strategic plan, such as the support for skills development, can be adjusted from a generational change perspective, to address the needs and barriers that exist early in a generational change process.

Centrala begrepp

Den gemensamma jordbrukspolitiken (GJP) är EU:s jordbrukspolitik.

Den tillkom 1962 och syftar till att stödja jordbrukarna och trygga livsmedelsförsörjningen i EU.

Den strategiska planen beskriver Sveriges jordbrukspolitik. Där anges bland annat de mål Sverige ska uppnå samt vad man kan få stöd och ersättning för. Varje land i EU har en strategisk plan för landets jordbrukspolitik 2023–2027.

Generationsskifte avser ofta att man överför ägandet av ett lantbruk från en generation till en annan. I den här utvärderingen innebär generationsskifte att en person som är högst 40 år antingen startar en ny verksamhet, tar över en befintlig verksamhet från en annan person eller går in som delägare i en befintlig verksamhet.

Informanter är de personer som deltog i våra intervjuer och fokusgrupper.

Interventionslogik är idén om hur en insats ska leda till vissa effekter. Interventionslogiken brukar beskriva syftet och målet med insatserna, vilka insatser som kan ingå, vad det direkta resultatet kan bli samt vilka långsiktiga effekter som eftersträvas.

Lantbrukare och jordbrukare används ofta på liknande sätt. I den här utvärderingen används lantbrukare som ett samlingsbegrepp för personer som har sitt yrke inom jordbruk, trädgård eller rennäring. Skogsbruk inkluderas därmed inte.

Relevans är det kriterium stöden har utvärderats på. Det innebär att vi har undersökt i vilken utsträckning stödets utformning svarar mot unga stödmottagares behov och Sveriges behov av generationsskifte.

Respondenter är de personer som besvarade vår enkät.

Stöd avser specifika stöd i den strategiska planen för den gemensamma jordbrukspolitiken 2023–2027, varav den här utvärderingen har fokuserat på stöd som gynnar förnygring av lantbrukarkåren: startstöd, stöd till unga och investeringsstöd för ökad konkurrenskraft.

Stödmottagare inom jordbruk avser personer som är högst 40 år, som har fått antingen startstöd, stöd till unga eller investeringsstöd för ökad konkurrenskraft inom jordbruk (odling och animalieproduktion).

Stödmottagare inom trädgård avser de personer som är högst 40 år, som har fått startstöd inom trädgårdsnäringen.

Stödmottagare inom rennäring avser de personer som är högst 40 år, som har fått startstöd inom rennäringen.

Äldre lantbrukare avser lantbrukare som är över 60 år.

Innehåll

1	Inledning	11
1.1	Utvärderingsuppdragets syfte och frågeställningar	11
1.2	Fem metoder i fem steg	12
1.2.1	Inledande studier av rapporter, sekundärdata och beslutsdata	14
1.2.2	Explorativa intervjuer med sakkunniga myndighetspersoner	14
1.2.3	Fokusgrupper med representanter och stödmottagare	14
1.2.4	Enkät till stödmottagare	14
1.2.5	Semistrukturerade intervjuer med sakkunniga	15
1.2.6	Utvärderingens begränsningar och risker	15
2	Bakgrund	16
2.1	Generationsskifte – vi har för få unga lantbrukare	16
2.2	Den gemensamma jordbrukspolitiken	16
2.2.1	Den strategiska planen och stöd till unga lantbrukare	16
2.2.2	Investeringsstödet för ökad konkurrenskraft	18
2.3	Tidigare studier	19
3	Stödets relevans för att främja generationsskifte inom lantbruket	23
3.1	Stöden är till viss del relevanta för unga vid generationsskifte	24
3.1.1	Tillgång till kapital och ekonomisk hållbarhet är viktigast för unga i samband med generationsskifte	24
3.1.2	Behov som stöden inte möter eller som de inte har till syfte att möta	26
3.1.3	Vissa skillnader mellan att ta över en befintlig verksamhet och starta en ny	27
3.1.4	Skillnader och likheter i relevans mellan näringarna	27
3.1.5	Geografiska skillnader när det gäller generationsskifte	29
3.1.6	Ökad flexibilitet och anpassningar skulle kunna göra stöden mer relevanta	30
3.2	Det är svårt att avgöra relevansen av stöden för att möta Sveriges behov av generationsskifte	32
3.2.1	Lantbrukarkåren har inte förnygrats under de senaste tio åren	32
3.2.2	Hinder för unga lantbrukare behöver undanröjas för att bättre tillgodose Sveriges behov	33
3.2.3	Stöden lockar inte unga lantbrukare men kan underlätta ett genomfört generationsskifte och behålla unga i sektorn	34
3.3	Resurserna möter till viss del behoven, men det finns brister	35
3.3.1	Startstödet är uppskattat men gör liten skillnad för att främja generationsskifte	35
3.3.2	Stödet för unga uppskattas men gynnar främst gårdar med stora arealer	37
3.3.3	Investeringsstödet möjliggör investeringar och förbättrar lönsamheten	38
4	Slutsatser och rekommendationer	40
4.1	Stöden har viss relevans men är för små och kommer för sent	40
4.1.1	Stöden möter behovet av kapital efter övertagandet, men inte andra och tidigare behov	41
4.2	Rekommendationer till Jordbruksverket och Regeringskansliet	42
5	Bilaga 1: Utvärderingens metod	45
6	Referenser	61
7	Tidigare utvärderingsrapporter	63

1 Inledning

Generationsskiften inom lantbruket är avgörande för en hållbar och framgångsrik lantbrukssektor. I ett skifte ingår överföring av kunskap, mark och resurser från en generation till nästa. Generationsskifte är inte bara avgörande för det enskilda lantbruksföretaget, utan även för Sveriges livsmedelssäkerhet och för en levande landsbygd.

Trots att det är så viktigt, finns många utmaningar med ett generationsskifte. Övergången kan vara komplex och ibland svårhanterlig. Det är viktigt att underlätta och stödja generationsskiften, inte bara för att säkerställa kontinuiteten för enskilda gårdar, utan också för att säkra en resilient, produktiv och hållbar livsmedelsproduktion.

På uppdrag av Jordbruksverket har Oxford Research AB i samarbete med Hushållningssällskapet Jönköping utvärderat stöden inom den strategiska planen för den gemensamma jordbrukspolitiken 2023–2027 (hädanefter den strategiska planen) som bidrar till att främja generationsskifte inom jordbruk, trädgård och rennäring. Utvärderingens resultat ska användas för att planera genomförandet av jordbrukspolitiken i den kommande perioden.

Denna slutrapport av utvärderingen har följande innehåll:

Kapitel 1: syfte och frågeställningar samt sammanfattning av metoden. En detaljerad metodbeskrivning finns i [bilaga 1](#).

Kapitel 2: bakgrunden till generationsskifte inom lantbruket, beskrivning av den gemensamma jordbrukspolitiken samt redogörelse för tidigare studier om generationsskiften.

Kapitel 3: resultaten av utvärderingen om stödets relevans för att främja generationsskiften inom jordbruk, trädgård och rennäring.

Kapitel 4: slutsatser och rekommendationer.

1.1 Utvärderingsuppdragets syfte och frågeställningar

Syftet med utvärderingen är att dra slutsatser och ge rekommendationer om hur stöden inom den gemensamma jordbrukspolitiken kan utvecklas, för att de på bästa sätt ska underlätta generationsskiften och stödja unga lantbrukare. De stöd som har utvärderats är **startstödet, stödet till unga och investeringsstödet för ökad konkurrenskraft**.

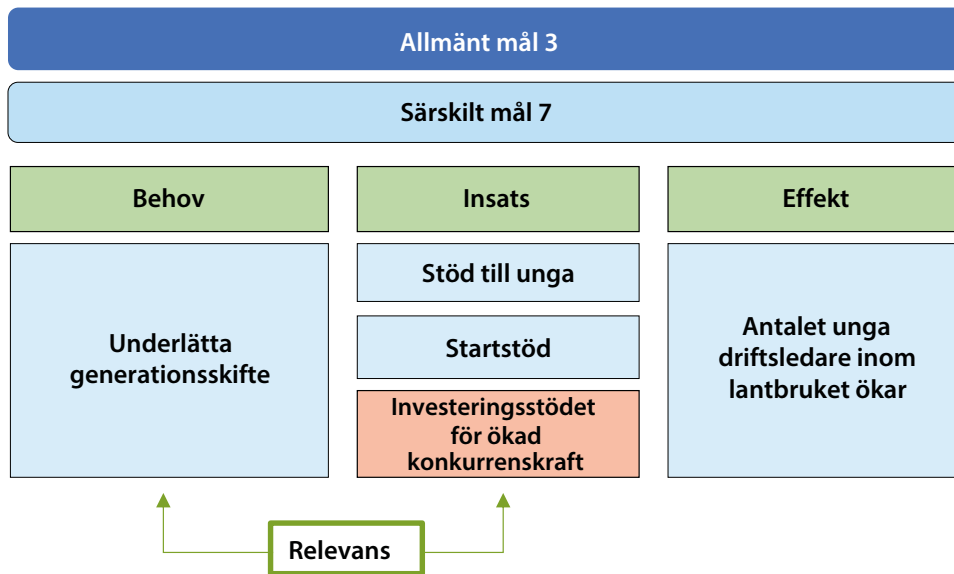
De mål och behov som stöden ska möta anges i den strategiska planen som beskrivs i avsnitt [2.2.1](#).

Följande är våra tre övergripande utvärderingsfrågor med tillhörande bedömningskriterier:

1. I vilken utsträckning möter stöden i den strategiska planen ungas behov av stöd för att ta över, starta respektive långsiktigt driva en lantbruksverksamhet?
  - a. Stöden underlättar för unga att ta över en befintlig lantbruksverksamhet.
  - b. Stöden underlättar för unga att starta en ny lantbruksverksamhet.
  - c. Stöden underlättar för unga att långsiktigt driva en lantbruksverksamhet.
2. I vilken utsträckning möter stöden i den strategiska planen Sveriges behov av att förnygra lantbrukarkåren?
  - a. Stöden förnygrar lantbrukarkåren.
  - b. Stöden lockar unga lantbrukare till sektorn.
  - c. Stöden gör så att unga lantbrukare stannar i lantbruket.
  - d. Stöden underlättar generationsskifte.
3. I vilken utsträckning möter de avsatta resurserna behoven i fråga 1 och 2?
  - a. De avsatta resurserna möter behoven.

1.2 Fem metoder i fem steg

För att besvara frågorna har vi genomfört en teoribaserad utvärdering och använt flera olika metoder. Med teoribaserad utvärdering menas att vi som utvärderare tar utgångspunkt i en teori om hur stöden förväntas fungera, en så kallad interventionslogik. Interventionslogiken beskriver hur stöden är tänkta att steg för steg uppnå de önskade effekterna. Vi använde en anpassad och förenklad version av den strategiska planens interventionslogik, se [figur 1](#). Det utvärderande arbetet innebar att testa om den tillgängliga empirin stöder interventionslogikens hypotes om att stöden utgör relevanta insatser för att uppfylla behoven.

Figur 1. En förenklad och anpassad version av den strategiska planens interventionslogik. Framställd av Oxford Research.

I utvärderingen har vi använt EU:s ramverk för utvärderingar, *Better Regulations Guidelines* (Europeiska kommissionen 2016), med fokus på utvärderingskriteriet *relevans*. Det innebär att vi undersöker i vilken utsträckning stödets syfte och utformning svarar mot unga stödmottagares behov och Sveriges behov av generationsskifte, vilket motsvarar interventionslogikens relevans mellan behov och insats.

Vi har använt en kombination av metoder, varav huvudfokus har legat på kvalitativ metod i form av fokusgrupper, dokumentstudier och semistrukturerade intervjuer. Därtill har vi genomfört en kompletterande enkätundersökning. Datainsamlingen har därmed genomförts genom fem metoder och i fem steg:

1. inledande dokumentstudier
2. explorativa intervjuer med sakkunniga
3. fokusgrupper
4. enkät
5. semistrukturerade intervjuer med sakkunniga.

Datainsamlingen har genomförts genom kontinuerligt lärande. Med det menas att föregående steg avslutas innan nästa påbörjas, för att senare steg ska vara informerade av lärdomar från tidigare steg. Metoderna har triangulerats, alltså kombinerats för att analysera frågorna ur flera perspektiv, för att tillsammans på bästa sätt besvara de tre utvärderingsfrågorna. Undantaget är de explorativa intervjuerna, som inte bidrog till att besvara utvärderingsfrågorna. De fokuserade i stället på att ge oss en god förståelse för aktuella stöd. En detaljerad metodbeskrivning finns i [bilaga 1](#).

1.2.1 Inledande studier av rapporter, sekundärdata och beslutsdata

Vi genomförde dokumentstudier med syfte att skapa en djupare förståelse för generationsskifte och identifiera tidigare dokumenterade kunskaper om utmaningar och behov. Underlaget sammanfattats i avsnitt 2.3. Vi studerade också sekundärdata såsom offentlig statistik om lantbrukares ålder, samt Jordbruksverkets beslutsdata om stöden, till exempel antal sökande, bifall och avslag.

1.2.2 Explorativa intervjuer med sakkunniga myndighetspersoner

Syftet med intervjuerna med sakkunniga myndighetspersoner var att få en ökad förståelse för stöden, de utmaningar som upplevdes med landsbygdsprogrammet 2014–2022 och justeringarna som gjordes till den strategiska planen 2023–2027. Vi intervjuade sakkunniga för de tre stöden samt en sakkunnig på landsbygds- och infrastrukturdepartementet.

1.2.3 Fokusgrupper med representanter och stödmottagare

Vi genomförde fokusgrupper med syftet att kartlägga i vilken utsträckning stöden är relevanta för att möta Sveriges och ungas behov av generationsskifte. Deltagarna var representanter från intresseorganisationer och nätverk, representanter från lärosäten, aktuella stödmottagare inom jordbruk, trädgård och rennäring samt äldre lantbrukare. Totalt deltog 15 personer, fördelat på fem fokusgrupper. Därtill genomfördes 6 separata intervjuer med representanter, stödmottagare och äldre lantbrukare.

1.2.4 Enkät till stödmottagare

Som komplement till fokusgrupperna skickade vi under hösten 2024 en enkät till unga stödmottagare inom jordbruk, trädgård respektive rennäring. Syftet var att komplettera, verifiera och nyansera resultaten från fokusgrupperna samt att fylla på med insikter från en större grupp stödmottagare. Enkäten skickades till 544 stödmottagare och svarsfrekvensen var 26 procent (144 svar), inklusive slutförda (138) och partiellt besvarade (6) enkäter.

Absolut flest stödmottagare och därmed enkätrespondenter finns inom jordbruk.

- Inom jordbruk mottog 517 stödmottagare enkäten, med en svarsfrekvens på 27 procent (139 respondenter).
- Inom trädgård mottog 16 stödmottagare enkäten, med en svarsfrekvens på 25 procent (4 respondenter).
- Inom rennäring mottog 11 stödmottagare enkäten, med en svarsfrekvens på 9 procent (1 respondent).

1.2.5 Semistrukturerade intervjuer med sakkunniga

Avslutningsvis genomförde vi ytterligare intervjuer med de tre sakkunniga för stöden. Syftet var att komplettera och bygga vidare på lärdomarna från den tidigare datainsamlingen.

1.2.6 Utvärderingens begränsningar och risker

Utvärderingen har vissa metodologiska begränsningar, och vi har även stött på utmaningar som påverkar resultatens tillförlitlighet. Vi har förbättrat tillförlitligheten genom att använda flera olika informationskällor och på så sätt triangulerat datainsamlingen. Framst fokusgrupperna och enkäten är likväl behäftade med begränsningar och risker som är viktiga att beakta vid tolkningen av resultaten. Framför allt handlar det om bristande representativitet och risk för bias.

Fokusgruppernas största begränsning är risken för selektionsbias. Risken finns att det är de som är mest intresserade eller har starkare åsikter, åt ena eller andra hållet, som väljer att delta. Vi försökte motverka denna risk genom att göra ett randomiserat och diversifierat urval. Det visade sig dock vara svårt att motivera de utvalda personerna att delta, främst bland stödmottagare och äldre lantbrukare. Antalet deltagare blev därför mindre än önskat och risken för selektionsbias bör beaktas vid tolkningen av resultatet.

Syftet med enkäten var inte att generalisera resultatet till hela populationen stödmottagare. Trots det utgör den relativt låga svarsfrekvensen risk för svarsbias, det vill säga att de som valt att svara på enkäten kan skilja sig systematiskt från de som inte svarade, exempelvis vad gäller åsikter, erfarenheter eller motivation. Det finns därmed en risk att resultaten ger en skev bild av gruppen stödmottagares uppfattningar och erfarenheter, särskilt om de som svarat är mer nöjda eller missnöjda än genomsnittet.

2 Bakgrund

2.1 Generationsskifte – vi har för få unga lantbrukare

Ett generationsskifte handlar om att överföra ägande och kontroll från en äldre generation till en yngre. I det här sammanhanget menar vi med generationsskifte en ”föryngring” av lantbrukssektorn i stort, det vill säga att andelen unga lantbrukare ökar. Generationsskifte kan ske genom att en person tar över en lantbruksverksamhet inom familjen, köper ett lantbruk utanför familjen, startar en helt ny verksamhet inom lantbruket eller blir delägare i ett lantbruk.

Det är ett växande problem, såväl i Sverige som i övriga EU, att det finns för få unga lantbrukare och att de som arbetar inom sektorn blir allt äldre. I dag är var tredje lantbrukare i Sverige äldre än pensionsåldern (LRF Ungdomen 2023).

2.2 Den gemensamma jordbrukspolitiken

Den gemensamma jordbrukspolitiken (GJP) är ett av EU:s äldsta politikområden och den syftar till att stödja lantbruket och lantbrukarna, säkerställa livsmedelssäkerheten och främja en hållbar utveckling på landsbygden. GJP omfattar en rad olika stöd (Europeiska rådet 2024). Dessa omfattar finansiering för inkomststöd, landsbygdsutveckling och marknadsåtgärder, grundade i EU:s gemensamma mål men anpassade till nationella och regionala förhållanden och behov. Inom ramen för en mer rättvis gemensam jordbrukspolitik riktas stödet till de som behöver det mest, bland annat unga lantbrukare.

2.2.1 Den strategiska planen och stöd till unga lantbrukare

Stöd för att stödja unga lantbrukare har varit en del av Sveriges jordbrukspolitik under flera programperioder. Den strategiska planen 2023–2027 har dels tre allmänna mål, dels nio särskilda mål som kopplar till de allmänna målen, och dels ett tvärgående mål. Vår utvärdering fokuserar primärt på:

- **allmänt mål 3:** förbättra den socioekonomiska strukturen i landsbygdsområden
- **särskilt mål 7:** locka och behålla unga jordbrukare och andra jordbrukare och underlätta en hållbar affärsutveckling i landsbygdsområden.

Kopplat till mål 7 har behovet av att underlätta generationsskiften identifierats. Det är framför allt två stöd som har varit direkt avsedda att stödja unga lantbrukare och underlätta generationsskiften: *startstöd* och *stöd till unga*, vilka beskrivs i nästa avsnitt.

Förutom startstödet och stödet till unga utvärderar vi *investeringsstödet för ökad konkurrenskraft*, vilket är ett stöd som tillhör **allmänt mål 1** om att *stärka sektorns motståndskraft* och **särskilt mål 2** om att *öka konkurrenskraften och marknadsorienteringen*. Investeringsstödet tillhör inte allmänt mål 3 och har inte heller unga som utpekad målgrupp, men vi har ändå inkluderat det i utvärderingen eftersom det här stödet gynnar unga genom att det ger personer upp till 40 år en högre stödandel. Dessutom ger investeringsstödet möjlighet till stöd under en längre tid efter ett generationsskifte – inte endast just i samband med ett skifte, vilket är fallet med startstödet och stödet till unga.

2.2.1.1. Startstöd och stöd till unga

Det finns två huvudsakliga stödformer till unga lantbrukare i den strategiska planen: startstöd och stöd till unga. Stöden har olika fokus och krav, men båda syftar till att underlätta för nya generationer att etablera sig inom lantbruket. Ett mål i den strategiska planen är att 4 170 unga lantbrukare ska få stöd för sitt generationsskifte. Av de som får startstödet förväntas 74 procent också få stödet till unga (Jordbruksverket 2024:109).

Startstödet riktar sig till unga lantbrukare som för första gången blir ägare eller delägare i ett företag inom jordbruk, trädgård eller rennäring. Det går också att få stödet för att utöka en mindre verksamhet som man tidigare startat och göra den affärsmissig (Jordbruksverket 2024). Verksamheten kan drivas på heltid eller deltid och ska bedriva primärproduktion, som till exempel:

- mjölkproduktion
- köttproduktion
- växtodling
- odling av energigrödor
- biodling.

För att kvalificera sig för stödet måste den som ansöker dels visa att hen kommer att ha en långsiktig och faktisk kontroll över företaget, dels lämna in en affärsplan för de kommande tre till fem åren. Man får vid ansökningstillfället vara högst 40 år och måste ha minst gymnasieexamen eller motsvarande utländsk utbildning, eller arbetslivserfarenhet inom jordbruk, trädgård eller rennäring som motsvarar minst 12 månaders heltidsarbete. Dessutom måste intäkterna från verksamheten (inklusive direktstöd) vid slututbetalningen ha uppgått till minst en tredjedel av företagets totala intäkter under ett räkenskapsår. För rennäringen finns ytterligare krav: Den som söker ska vara aktiv medlem i en sameby och ha en mentor utsedd för en period om minst tre år (Ibid.).

Inte alla som uppfyller kraven får automatiskt stödet, eftersom det ges efter en urvalsprocess. Stödbeloppet ligger på 300 000 kronor för heltidsarbete

och 150 000 kronor för halvtidsarbete (Jordbruksverket 2024). Den totala budgeten för startstödet i den strategiska planen 2023–2027 är 17 200 128 euro (Jordbruksverket 2024:483).

Fram till november 2024 hade 814 personer ansökt om startstöd. [Tabell 1](#) nedan visar antalet sökande per kategori av övertagandeform.

Tabell 1: Ansökningar om startstöd. Källa: Jordbruksverkets beslutsdata.

Övertagandeform	Antal per övertagandeform
Går in som delägare i befintlig verksamhet	164
Startar ny verksamhet	330
Övertar befintlig verksamhet från annan person	43
Övertar befintlig verksamhet från familj eller släkt	277
Totalt	814

Stödet till unga baseras på lantbrukets storlek i hektar. För att få stödet måste sökanden vara 40 år eller yngre och ha drivit ett lantbruksföretag i högst fem år, med företaget som sin första verksamhet. Precis som för startstödet behöver den som söker vara ansvarig för verksamheten. Arealen måste vara mellan 4 och 200 hektar (Jordbruksverket 2024).

Den som söker måste ha minst gymnasieexamen eller motsvarande utländsk utbildning, eller arbetslivserfarenhet inom jordbruk, trädgård eller rennäring som motsvarar minst 12 månaders heltidsarbete. Utbildningen behöver inte vara inom just lantbruk (ibid.).

Till skillnad från startstödet är detta ett årligt stöd som kan sökas upp till fem år i rad. Ersättningsnivån kan variera från år till år. År 2024 var stödbeloppet 94,92 euro per hektar (Ibid.). Den totala budgeten för stöd till unga under den strategiska planen 2023–2027 är 99 540 536 euro (Jordbruksverket 2024:215).

Stöd till unga skiljer sig från startstöd och investeringsstöd. Stödet till unga är ett rättighetsbaserat stöd som alla som söker och som uppfyller kraven får. Startstödet och investeringsstödet konkurrensutsätts, och det finns därmed urvalskriterier. Det innebär att även de som uppfyller kraven kan få avslag. Fram till våren 2024 hade 3 128 personer fått stödet till unga, enligt Jordbruksverkets beslutsdata.

2.2.2 Investeringsstödet för ökad konkurrenskraft

Investeringsstödet kan sökas av personer som investerar i sitt företag inom jordbruk, trädgård eller rennäring. Det kan handla om ny-, om- och tillbyggnad av stallar, växthus, odlingstunnlar eller renvaktarstugor (Jordbruksverket 2024). Till skillnad mot startstödet och stöd till unga behöver detta inte sökas i

samband med ett generationsskifte och har inte heller som syfte att underlätta sådana. Det är dock utformat för att gynna unga genom en högre stödandel.

För att kunna få stödet behöver mottagaren ha utgifter på minst 200 000 kronor, men om det gäller täckdikning, energiskog eller rennäring räcker det med utgifter på 100 000 kronor. Stödet täcker i regel 30 procent av de utgifter som ger rätt till stöd. Det finns dock undantag, till exempel om stödmottagaren är högst 40 år vid ansökningstillfället – då kan hen få stöd för 40 procent av utgifterna.¹ Då krävs också minst gymnasieexamen eller motsvarande utländsk utbildning, eller arbetslivserfarenhet inom jordbruk, trädgård eller rennäring som motsvarar minst 12 månaders heltidsarbete. Sökanden i södra Sverige kan få maximalt 2,4 miljoner kronor i stöd under en treårsperiod. Sökande i norra Sverige² kan få mer pengar: maximalt 3,5 miljoner kronor. Om man får stöd för en investering måste denna finnas kvar i verksamheten och användas för samma syfte i minst fem år efter slututbetalningen (ibid). Den totala budgeten för investeringsstödet för ökad konkurrenskraft i den strategiska planen 2023–2027 är 346 475 072 euro (Jordbruksverket 2024:470).

Enligt Jordbruksverkets beslutsdata hade totalt 2 560 personer ansökt om investeringsstöd för ökad konkurrenskraft fram till november 2024, varav 579 personer var 40 år eller yngre.

2.3 Tidigare studier

Generationsskiften inom lantbruket är en komplex och mångfacetterad utmaning som påverkar jordbrukssektorns framtid i både Sverige och EU. Detta avsnitt ger en översikt över tidigare studier och rapporter som belyser centrala problem och möjligheter kopplade till generationsskifte inom lantbruket. Tidigare studier visar på en rad gemensamma utmaningar som präglar situationen i Sverige och EU, samtidigt som de pekar på vissa nationella särdrag och prioriteringar.

En kartläggning av EU-ländernas strategiska planer för 2023–2027 belyser dels utmaningar kopplade till tillgången till mark, finansiering och lönsamhet samt svårigheten att attrahera nya generationer till yrket, dels olika typer av gap när det gäller kunskap och utbildning inom lantbrukssektorn (Ecorys m.fl. 2023:587, 596). Liknande hinder har identifierats i en systematisk litteraturöversikt av Borda m.fl. (2023:5). Inom EU har man observerat hur antalet gårdar minskar, samtidigt som medelåldern bland lantbrukare ökar. I många regioner inom EU saknar landsbygden dessutom tillräckligt bra infrastruktur och service för att få den yngre generationen att stanna kvar eller flytta dit (Manevska-Tasevska 2021:5). En ny generation lantbrukare skulle kunna driva på för en mer hållbar utveckling av jordbruket och bidra till den regionala utvecklingen

1 Det gäller dock ej för täckdikning och energiskog.

2 Det gäller Norrbottens län, Västerbottens län, Jämtlands län, Västernorrlands län, Gävleborgs län, Dalarnas län och Värmlands län.

av glesbefolkade landsbygdsområden. Dessutom finns det skillnader inom EU när det gäller *om* och *vad* olika länder väljer att fokusera på för att främja generationsskifte. I Sverige är generationsskifte högt prioriterat i den strategiska planen (Jordbruksverket 2024:106). Inom EU finns i stället en tendens att prioritera insatser för att öka entreprenörskap eller utbildning, medan till exempel behovet av tillgång till mark prioriteras i lägre grad (Ecorys m.fl. 2023:597).

Kartläggningen av de strategiska planerna 2023–2027 visar att de främsta hindren för generationsskiften i Sverige är den begränsade tillgången till mark, svårigheterna med finansiering samt olika typer av kunskapsluckor (Ecorys m.fl. 2023:597). Samtidigt ligger Sverige över genomsnittet i EU i antal utbildande lantbrukare under 35 år (Ecorys m.fl. 2023:590), vilket tyder på att Sverige har en relativt god position när det gäller unga lantbrukares utbildningsnivå.

Manevska-Tasevska (2021) pekar på att ett generationsskifte sker i tre faser:

1. identitetsbyggande som lantbrukare
2. överlåtelseprocess
3. gårdsutveckling.

Dessa faser påverkas i sin tur av 14 faktorer som Manevska-Tasevska (2021) har grupperat i 4 kategorier:

Personliga faktorer. Inkluderar motivation för att arbeta inom jordbruket och en positiv uppfattning om jordbruket som yrkesval.

Gårds- och familjeegenskaper. Inkluderar faktorer som humankapital, tillgång till nätverk, olika gårdsegenskaper samt dynamik och relationer inom familjen.

Jordbruksresurser. Inkluderar tillgång till såväl arbetskraft, mark och kapital som jordbruksstöd.

Samhällsfaktorer. Inkluderar landsbygdens attraktivitet och livsstilsförväntningar men även samhällets uppskattning av jordbruket.

Personliga faktorer bidrar till möjligheten att bygga en identitet som lantbrukare, medan jordbruksresurser – som tillgång till mark eller kapital – är mer kopplade till överlåtelseprocess och gårdsutveckling. Manevska-Tasevska (2021) konstaterar att jordbrukspolitiken tenderar att fokusera på den sista fasen av generationsskiftesprocessen, alltså gårdsutvecklingen. Vidare belyser rapporten att de lantbrukare som mottar stöden betraktar dessa som en källa till inkomst under en kort tid – en källa som marginellt stödjer de två första faserna av ett generationsskifte (Manevska-Tasevska 2021:4–5).

Både konkurrenshinder och gårds- och familjeegenskaper utgör betydande utmaningar inför generationsskiften. Ett övertagande eller en uppstart av

en ny gård kräver mycket kapital, vilket ligger i linje med Ecorys m.fl. (2023) identifiering av finansieringssvårigheter som ett hinder för generationsskifte. Arrende av mark hänger ihop med detta – det är en viktig faktor för att kunna starta en ny verksamhet och ett av de vanligaste sätten att starta eller utveckla jordbruk (Jordbruksverket 2024:106). De som mottar stödet till unga får en högre ersättning per areal än etablerade jordbrukare, vilket bidrar till att underlätta de ungas tillgång till mark och, i längden, deras etablering. Det krävs mycket kapital för att ta över lantbruksfastigheter med möjlighet till lönsamhet. I LRF Ungdomens studie från 2023 svarar 81 procent av de tillfrågade att bristen på kapital hindrar unga från att driva lantbruksföretag (2023:8). Även lagmässiga och skattemässiga hinder listas som utmaningar för att bedriva lantbruk, eftersom det är svårt att förstå lagar som reglerar generationsskiften (Jordbruksverket 2022:105; LRF Ungdomen 2023:16).

Landsbygdsnätverket i Sverige framhåller vidare att svenska lantbruks lönsamhet är för dålig i förhållande till den personliga och ekonomiska insatsen (2015:7–8). Enligt rapporten finns en diskrepans mellan de personliga faktorer som påverkar generationsskiftesprocessen och lantbruksföretagens möjligheter till lönsamhet – det anses inte tryggt att bli lantbrukare i dag. Antalet unga som trots allt väljer att bli lantbrukare i dag är mycket begränsat på grund av att uppstart och drift kräver mycket kapital (ibid.). Andra anledningar till otryggheten kan vara den stora variationen i lönsamhet inom lantbruk i Sverige och det faktum att det sällan lyfts fram goda exempel på lönsamhet, trots att sådana finns (Landsbygdsnätverket 2015; Jordbruksverket 2022:105).

Landsbygdsnätverkets arbetsgrupp för unga i gröna näringar³ menar att det på kort sikt kommer att vara individens vilja att ta över, starta upp och driva lantbruk som får gröna näringar att växa, men att det är av samhällsintresse att de gröna näringarna lever vidare (ibid.). Det finns statistik som visar att arealen åkermark visserligen minskar i Sverige, men inte alls i samma takt som antalet företag. Det innebär att jordbruksföretagen blir färre men samtidigt större (Jordbruksverket 2024; Sveriges miljömål u.å.).

LRF Ungdomens rapport om ägarskiften, *Många vill – men få kan* (2023), lyfter även att det är svårt för unga att konkurrera med äldre, ofta mer kapitalstarka lantbrukare som kan köpa upp lantbruksfastigheter (2023:8). Vidare är utbudet av lantbruksmark relativt konstant, vilket påverkar nystartade företags möjligheter att skala upp och nå en effektiv storlek (Jordbruksverket 2022:105). Kopplat till generationsskiften och gårds- och familjeegenskaper lyfter LRF Ungdomen att det finns risk för osämja bland syskon vid ägarskiften (LRF Ungdomen 2023:8). Totalt 47 procent av de tillfrågade i studien anger att ett hinder för generationsskifte är att ett eller flera syskon är för dyra att köpa ut (LRF Ungdomen 2023:8).

---

3 De gröna näringarna innefattar bland annat verksamheter med utgångspunkt i jordbruk, skogsbruk, livsmedelsindustri och skogsindustri.

Det finns rapporter som pekar på att stöd till unga och startstöd främjar generationsskiften, bland annat för att de underlättar för unga att arrendera mark (Jordbruksverket 2024:108). Enligt Nordin och Lovén (2020:1712) kan startstöd sänka inträdesåldern bland lantbrukare och öka inkomsten från lantbruksverksamheten. På så vis verkar startstödet, enligt författarna, fylla sin funktion med att locka in fler unga i lantbruket. Men även om stödet för unga kan bidra till att fler unga involveras i jordbruket skulle utvecklingen samtidigt kunna medverka till att det på lång sikt blir allt färre stora och konkurrenskraftiga gårdar (Nordin & Lovén 2020:1712). Borda m.fl. (2023:11) pekar också på att ekonomiskt stöd till generationsskiften kan avhjälpa flera av hindren. Men det finns också rapporter som pekar i en annan riktning. Slututvärderingen av Miljö- och landsbygdsprogrammet 2000–2006 från SLU, till exempel, som menar att startstödet inte hjälper till att få in fler unga i jordbruksyrket (SLU 2009:96). Rapporten konstaterar att eventuella effekter av startstöden inte har varit tillräckliga för att förhindra en åldrande lantbrukarkår (SLU 2009:99).

Mot bakgrund av tidigare studier tycks startstöd, stöd till unga och investeringsstöd för ökad konkurrenskraft – genom att vara ekonomiska stöd – kunna underlätta generationsskiften, sett till behoven av kapital och lönsamhet. I den här rapporten utvärderar vi stödets relevans för att underlätta generationsskifte utifrån unga stödmottagares, intresseorganisationers, lärosätens och äldre lantbrukares perspektiv.

3 Stödets relevans för att främja generationsskifte inom lantbruket

I det här kapitlet redogör vi för våra resultat för att besvara utvärderingens tre övergripande frågeställningar:

1. I vilken utsträckning möter stöden i den strategiska planen ungas behov av stöd inför att ta över, starta respektive långsiktigt driva en lantbruksverksamhet?
2. I vilken utsträckning möter stöden i den strategiska planen Sveriges behov av att föryngras lantbrukarkåren?
3. I vilken utsträckning möter de avsatta resurserna behoven i fråga 1 och 2?

Resultaten vilar på våra dokumentstudier, fokusgrupper och intervjuer samt enkäten till unga stödmottagare. Sammanfattningsvis visar resultaten följande:

- **Stöden möter delvis de ungas behov inför att ta över, starta respektive långsiktigt driva en lantbruksverksamhet.** Stöden underlättar för unga genom att möta behovet av kapital och ekonomisk hållbarhet, men de räcker inte för att täcka de omfattande behov som processerna innebär. Stöden kommer sällan mottagaren till del i rätt fas av generationsskiftet. Ökad flexibilitet och anpassningar skulle kunna göra stöden mer relevanta.
- **Det är svårt att avgöra i vilken utsträckning stöden möter Sveriges behov av att föryngras lantbrukarkåren.** De tre stöden uppfyller i viss mån Sveriges behov av generationsskifte genom att de delvis möter de ungas behov när dessa tar över, startar och långsiktigt driver en lantbruksverksamhet. På så sätt underlättar stöden generationsskiftet och bidrar till att behålla unga i lantbruket, men stöden kan inte sägas locka unga lantbrukare till sektorn. Utvärderingen kan inte heller avgöra i vilken utsträckning förhållandet mellan unga och äldre lantbrukare står i relation till Sveriges *faktiska* behov av föryngring, alltså hur stort inflöde av unga lantbrukare som behövs för att möta Sveriges behov.
- **De avsatta resurserna möter till viss del behoven, men det finns brister.** De tre stöden underlättar generationsskifte inom jordbruk, trädgård och rennäring, men de är inte tillräckligt stora för att möta de omfattande kapitalbehoven och de komplexa utmaningarna i samband med generationsskifte. Vad gäller startstödet och investeringsstödet är det dessutom många som trots att de uppfyller kraven inte får stöden, vilket skapar osäkerhet och brist på förutsägbarhet. Även långa handläggningstider och krångliga ansökningsprocesser försvårar. Stödet för unga är ett uppskattat stöd som gör processen mer förutsägbar, men det gynnar främst lantbrukare som har större arealer.

3.1 Stöden är till viss del relevanta för unga vid generationsskifte

I det här avsnittet beskriver vi resultaten utifrån om stöden underlättar för unga att ta över, starta en ny respektive långsiktigt driva en lantbruksverksamhet.

Datansamlingen visar att stöden spelar en viktig roll när unga övertar eller startar en lantbruksverksamhet, eftersom stöden möter behoven av kapital och ekonomisk hållbarhet. Samtidigt framkommer det att stöden inte möter andra behov som uppstår i dessa processer, och att mer flexibilitet och bättre anpassningar kan göra stöden mer relevanta.

3.1.1 Tillgång till kapital och ekonomisk hållbarhet är viktigast för unga i samband med generationsskifte

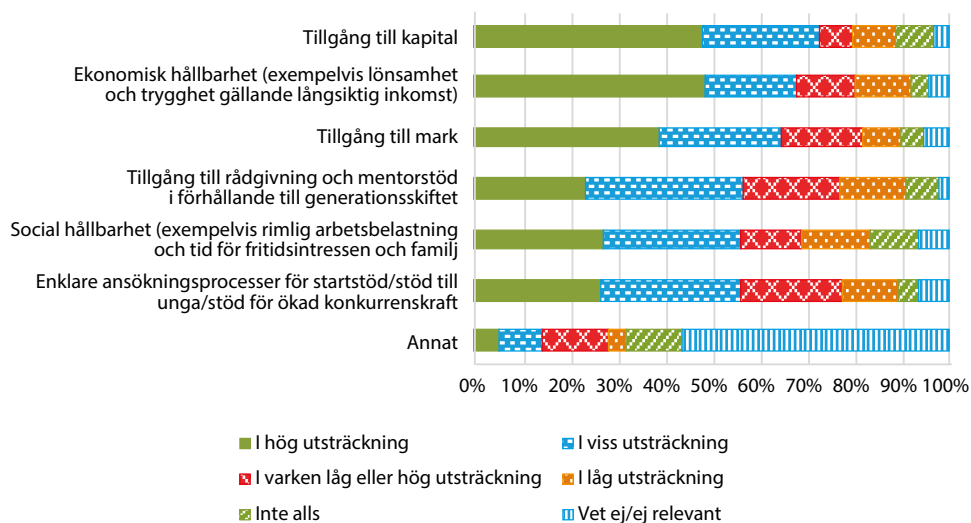
Våra fokusgrupper identifierade i huvudsak sex övergripande behov för unga som genomför ett generationsskifte:

- tillgång till kapital
- tillgång till mark
- tillgång till rådgivning och mentorstöd i samband med generationsskiftet
- ekonomisk hållbarhet (till exempel lönsamhet och trygghet när det gäller långsiktig inkomst)
- social hållbarhet (till exempel rimlig arbetsbelastning och tid för fritidsintressen och familj)
- enklare ansökningsprocesser för startstöd, stöd till unga och stöd för ökad konkurrenskraft.

Av enkäten framgår att tillgång till kapital och ekonomisk hållbarhet är de två behov som unga värderar högst vid sitt generationsskifte. Av respondenterna svarade 73 respektive 68 procent att de i viss eller hög utsträckning hade behov av kapital och ekonomisk hållbarhet. Det är just dessa behov som startstödet, stödet till unga och investeringsstödet enligt interventionslogiken syftar till att möta.

I vilken utsträckning har du haft följande behov i samband med ditt generationsskifte? (n: 143)

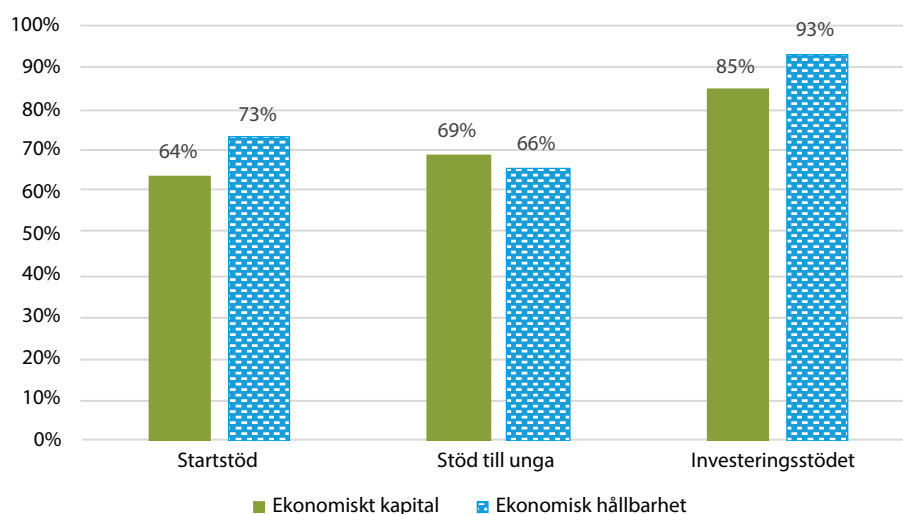

Figur 2. Respondenternas behov i samband med generationsskifte.

3.1.1.1. *Investeringsstödet är det stöd som i högst utsträckning mött de ungas ekonomiska behov*

Att ta över eller starta en ny verksamhet kräver kapital, och det är detta som stöden är utformade för att möta. Ekonomiskt kapital är, som figur 2 visar, ett centralt behov för unga lantbrukare i samband med deras generationsskifte. Vår enkät visar att stöden delvis mött mottagarnas behov av ekonomiskt kapital och ekonomisk hållbarhet vid generationsskiftet. De unga som fått investeringsstödet för ökad konkurrenskraft är de som i högst grad svarar att stöden motsvarat behoven.

I vilken utsträckning har startstöd/stöd till unga/investeringsstödet för ökad konkurrenskraft mött dina behov av ekonomiskt kapital/ekonomisk hållbarhet i samband med ditt generationsskifte? (n: 39/n:52/ n:13)

Figur 3. Respondenternas bedömning av i vilken utsträckning stöden möter deras behov av kapital och ekonomisk hållbarhet i samband med generationsskiftet. Andel som svarat i viss eller hög utsträckning.

Av de enkätrespondenter som mottagit investeringsstöd svarar 93 procent att stödet mött deras behov av ekonomisk hållbarhet och 85 procent att det mött behovet av ekonomiskt kapital (i viss eller hög utsträckning). Mottagare av startstöd och stöd till unga anser i lägre utsträckning att stöden mött behoven – där är andelarna 64 respektive 73 procent.

3.1.2 Behov som stöden inte möter eller som de inte har till syfte att möta

För unga som vill genomföra ett generationsskifte finns även andra behov än de ekonomiska:

- markåtkomst
- enklare ansökningsprocesser
- rådgivning och mentorskap
- social hållbarhet.

Ansökningsprocesserna för stöden beskrivs av stödmottagarna i fokusgrupperna som krångliga och otydliga, vilket skapar osäkerhet. Dessutom innebär generationsskiften ofta juridiska och ekonomiska överväganden som unga lantbrukare endast har begränsad erfarenhet av.

Såväl fokusgrupperna som enkäten visar att det finns behov av expertis, rådgivning och mentorskap i samband med generationsskifte, men att behoven ser olika ut beroende på om det gäller ett övertagande eller en nystart.

Vid **övertagande av befintlig verksamhet** lyfts framför allt **extern och oberoende rådgivning** som viktigt för att navigera generationsskiftet, säkerställa rättvisa mellan syskon och hantera familjekonflikter.

Vid **nystart** lyfts i stället **rådgivning om affärsutveckling och marknadsstrategier** som betydelsefullt för att skapa en långsiktigt hållbar verksamhet.

Generellt lyfts behovet av bank- och redovisningshjälp samt överföring av kunskap om generationsskifte. Mentorskap nämns också som ett värdefullt verktyg som kan hjälpa de unga att navigera i de ekonomiska och juridiska utmaningar som följer med att ta över eller starta en verksamhet.

Markåtkomst och social hållbarhet återkommer vi till i avsnitt [3.2.2](#).

3.1.3 Vissa skillnader mellan att ta över en befintlig verksamhet och starta en ny

Unga lantbrukare möter olika utmaningar beroende på om de tar över en befintlig verksamhet eller startar en ny. En skillnad är kapitalbehovet, en annan att behovet av rådgivning ser olika ut.

Av fokusgrupperna framgår att det ofta innebär en viss ekonomisk fördel att ta över en verksamhet inom familjen. Till exempel kan unga få köpa gården under marknadspris och använda tidigare bokslut vid låneansökningar. Trots detta beskrivs kapitalbehovet fortfarande som en stor utmaning. Utöver finansiering är rådgivning en viktig faktor vid övertagande – såväl unga som äldre lantbrukare har betonat behovet av stöd för att kunna hantera generationsskiften och konflikter inom familjen.

De unga vi talat med menar att det kräver mer kapital att starta en verksamhet från grunden än att ta över en befintlig. Enkät svar och fokusgrupper visar att unga lantbrukare behöver finansiering för att köpa mark, bygga stallar och införskaffa utrustning. Också en mer generell affärsförståelse beskrivs som en viktig faktor för unga som ska starta en ny verksamhet.

3.1.4 Skillnader och likheter i relevans mellan näringarna

Startstödet, stödet till unga och investeringsstödet är alla uppskattade bland de unga lantbrukare som kommit till tals i utvärderingen, men stödets betydelse och upplevda relevans varierar mellan näringarna. För jordbrukare beskrivs stöden göra mindre skillnad i samband med generationsskifte på grund av näringens höga kapitalkrav, medan stödmottagare inom trädgård och

rennäring tillmäter stöden större betydelse. Fokusgrupper och enkätresultat visar att stöden ses som viktiga för att påskynda lönsamheten och underlätta generationsskiften, men från ingen näring anser stödmottagarna att stöden varit avgörande för beslutet att ta över eller starta en verksamhet. Det framhålls att andra faktorer, till exempel att föra traditioner vidare, att arbeta nära naturen och att producera lokalt och hållbart, är de huvudsakliga drivkrafterna bakom beslutet att genomföra ett generationsskifte.

3.1.4.1. Höga kapitalkrav inom jordbruket

Det råder en stor samsyn i fokusgrupper och intervjuer om att startstödet och stödet till unga är viktiga inom jordbruket, men att stöden ofta är för små i relation till det kapital som krävs för att ta över eller starta en verksamhet. Jordbrukare står inför betydande investeringar i mark, byggnader och maskiner, vilket gör att stöden ofta har en begränsad påverkan på generationsskiftet i sig. I fokusgrupperna med unga lantbrukare och intresseorganisationer lyfts att främst stödet till unga kan fungera som en morot för den yngre generationen att ta över, och för den äldre att lämna över, eftersom de äldre inte har tillgång till det stödet.

Enkätsvaren visar att 74 procent av respondenterna inom jordbruk (n:138) i viss eller hög utsträckning hade behov av ekonomiskt kapital i samband med generationsskiftet.

3.1.4.2. Startstödet är viktigt inom trädgårdsnäringen och rennäringen

Bland de unga stödmottagarna inom trädgård anses startstödet ha större betydelse än inom jordbruket. I fokusgruppen beskrevs hur stödet möjliggjorde viktiga investeringar i bevattningssystem, växthus och maskiner. Stödet till unga har låg relevans inom trädgårdsnäringen eftersom stödet är arealbaserat och trädgårdsnäringen ofta har små arealer, vilket innebär att få trädgårdsföretagare är berättigade till stöd.

En utmaning som framkom i fokusgruppen med stödmottagare inom trädgård är att deras verksamhet ofta startar i mindre skala och växer successivt. Detta innebär att de initialt kan ha svårt att uppfylla kraven för startstödet, eftersom de behöver komma upp i ett visst antal arbetstimmar för att vara stödberättigade.

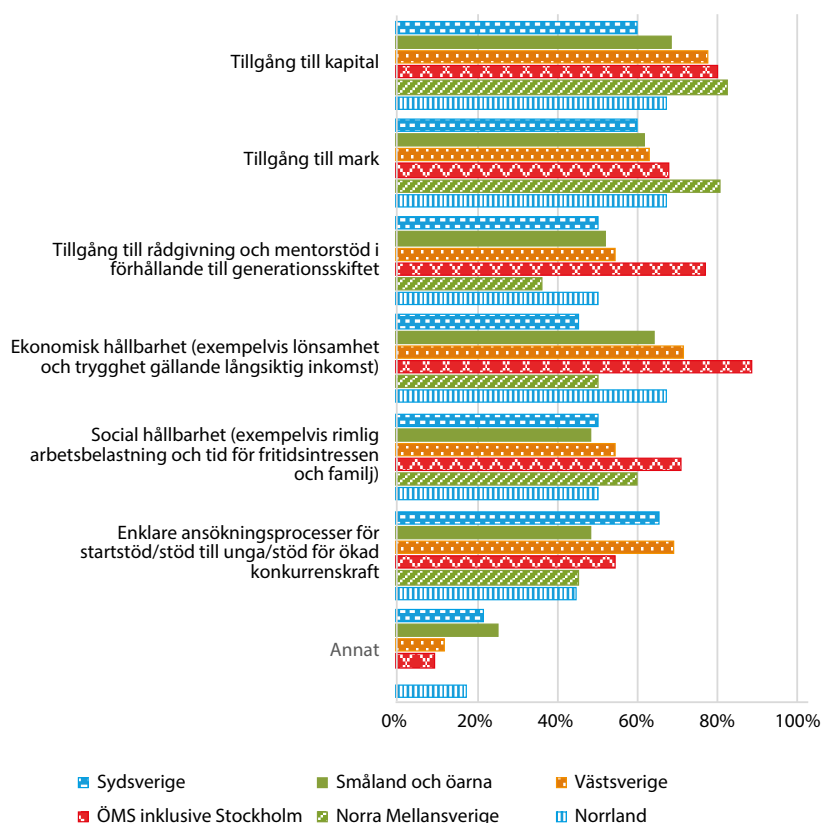
Ett annat problem som lyftes är bristen på rådgivare med specialistkompetens inom trädgårdsnäring. Fokusgruppen upplevde att rådgivare oftast har större fokus på jordbruk, vilket gör att trädgårdsnäringen får mindre relevant rådgivning. De efterfrågade fler rådgivare med förståelse för lokala förhållanden och de utmaningar som just trädgårdsodlare möter.

Rennäringen är bristfälligt representerad i denna utvärdering, med endast en intervju-informant och en enkätrespondent. Den stödmottagare som intervjuades beskriver startstödet som viktigt för att kunna köpa renar och bygga upp en hjord. Respondenten uppgav att hen i hög utsträckning haft behov av ekonomiskt kapital i samband med generationsskiftet.

3.1.5 Geografiska skillnader när det gäller generationsskifte

Behoven bland de unga stödmottagare som kommit till tals i utvärderingen ser i stora drag likadana ut oavsett geografiskt läge, men vissa skillnader framträder. [Figur 4](#) illustrerar de behov som respondenter på olika håll i landet har i samband med sitt generationsskifte.

I vilken utsträckning har du haft följande behov i samband med ditt generationsskifte? (n: 143)

Figur 4. Respondenternas behov i samband med generationsskifte, fördelat på geografiskt läge. Andel som svarat i viss eller hög utsträckning.

De främsta behoven generellt i samband med generationsskifte är tillgång till kapital och ekonomisk hållbarhet (se [figur 2](#) i avsnitt 3.1.1). Behovet av kapital anges i högst utsträckning i Norra Mellansverige (82 procent, n:11) och behovet av ekonomisk hållbarhet i Östra Mellansverige inklusive Stockholm (88 procent, n:34).

Utöver vissa geografiska skillnader i behovet av kapital och ekonomisk hållbarhet har vi i våra fokusgrupper identifierat några geografiska aspekter när det gäller

- tillgång till mark
- förbättrad rådgivning inom trädgård
- storleksrationalisering.

Av såväl fokusgrupperna som enkäten framgår att geografiska skillnader påverkar unga lantbrukares möjligheter att ta över, starta och långsiktigt driva lantbruk. Av en informant från Norrland beskrivs bristen på markåtkomst som ett av de största hindren för generationsskifte, vilket ligger i linje med det behov av tillgång till mark som framför allt enkätrespondenterna i Norra Mellansverige och Norrland ger uttryck för.

I fokusgruppen med stödmottagare inom trädgård deltog en informant från Norrbotten och en från Gotland. Båda lyfte behovet av förbättrad rådgivning i respektive del av landet. De upplevde att rådgivare ofta saknar tillräcklig lokalkännedom för att ge relevant rådgivning, vilket försvårar utvecklingen av verksamheter med specifika geografiska förutsättningar. Informanten från Gotland lyfte bland annat vikten av rådgivare som bättre förstår de unika utmaningar som trädgårdsnäringen möter på ön, såsom klimatpåverkan och logistiska kostnader.

En annan skillnad som lyfts i våra fokusgrupper är att storleksrationaliseringen inom jordbruket är mer påtaglig i södra Sverige, vilket ytterligare försvårar för unga att komma in på marknaden. Fokusgrupperna med lärosäten och äldre lantbrukare tar upp att mindre gårdar ofta köps upp av större, etablerade aktörer, vilket gör det svårt för yngre jordbrukare att konkurrera.

3.1.6 Ökad flexibilitet och anpassningar skulle kunna göra stöden mer relevanta

Startstödet, stödet till unga och investeringsstödet är alltså relevanta när det gäller att möta behovet av kapital och ekonomisk hållbarhet i samband med generationsskifte. Samtidigt finns önskemål om justeringar för att göra stöden ännu mer relevanta – framför allt vill man se en ökad flexibilitet i dels vilka som kan få stöd, dels tidpunkten för stöden.

3.1.6.1. Anpassa investeringsstödet till nya och mindre verksamheter

I våra fokusgrupper lyfts vikten av att kunna göra mindre investeringar som inte alltid kvalificerar sig för investeringsstödet men som kan vara avgörande för att starta eller utveckla en verksamhet. Enligt informanterna kan dessa mindre investeringar för att öka lönsamheten vara väldigt viktiga för en ofta redan toppbelånad ung jordbrukare.

3.1.6.2. *Logiken med startstödet kan ifrågasättas*

Enligt den strategiska planen är syftet med startstödet att göra det lättare för unga att starta eller ta över en jordbruksverksamhet genom att till exempel säkra deras inkomst under etableringsfasen, möjliggöra nödvändiga investeringar och underlätta beviljande av banklån. Baserat på fokusgrupper, intervju- och enkätsvar kan logiken med startstödet ifrågasättas när det gäller att möta behoven inför generationsskifte. Såväl stödmottagare som en representant från en intresseorganisation menar att startstödet inte räcker till inför själva övertagandet, då unga ofta måste lösa ut syskon, arrendera mark eller finansiera stora investeringar. Av informanter och respondenter framgår med andra ord att startstödet underlättar när generationsskiftet redan är på plats, men att stödet inte hjälper en potentiell ung lantbrukare inför övertagandet – en tidpunkt när man ofta måste göra mycket stora investeringar.

3.1.6.3. *Synpunkter på ansökningskriteriernas relevans*

Av fokusgrupperna framgår att vissa av kriterierna för att få startstöd och stöd till unga kan vara hämmande för att främja generationsskifte. Det handlar framför allt om utbildningskravet för de två stöden, och arealkravet för stödet till unga.

Att stödet till unga är anpassat för större arealer är en brist som återkommande nämnts i fokusgrupper och intervjuer. Flera informanter menar att det missgynnar

- unga som vill driva mindre verksamheter
- de som startar mindre för att sedan skala upp
- de som har gårdar med mindre mark.

För trädgårdsnäringen är stödet till unga i princip irrelevant eftersom det är arealbaserat. Det betyder att totalsumman de unga får blir relativt låg, givet att de alls når upp till kravet på 4 hektar mark.

Kravet på utbildning för att få startstöd och stöd till unga råder det delade meningar om. Fokusgruppdeltagarna inom trädgård och vissa representanter från intresseorganisationer och lärosäten ifrågasätter kravet på utbildning och menar att det inte bör vara relevant för att få stöd. Samtidigt lyfter stödmottagare inom både trädgård och rennäring att de med anledning av kravet valde att utbildade sig, vilket de har nytta av i driften av verksamheten. Att kravet på utbildning av den anledningen kan vara positivt lyftes även av representanter från lärosäten.

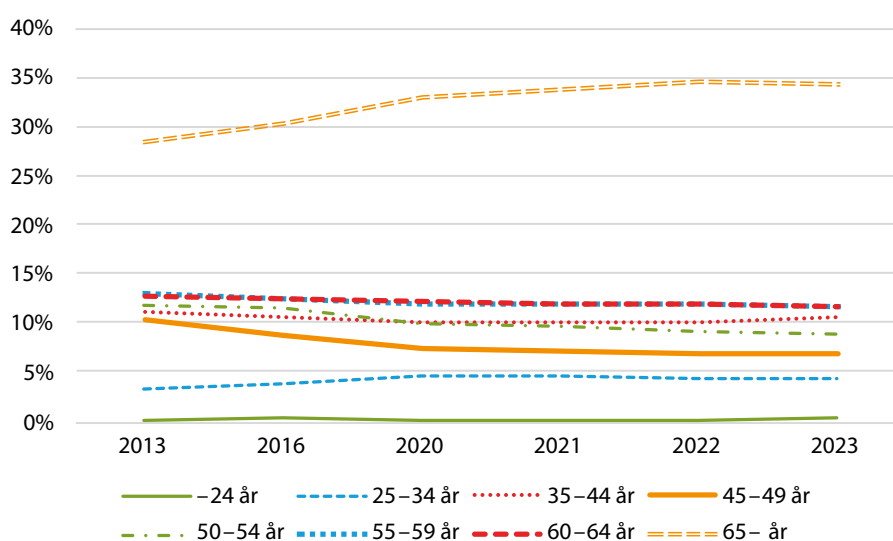
3.2 Det är svårt att avgöra relevansen av stöden för att möta Sveriges behov av generationsskifte

I det här avsnittet beskriver vi resultaten för frågeställningen om hur väl stöden i den strategiska planen lyckas möta Sveriges behov av att förnygra lantbrukarkåren. Vi redogör därmed för resultaten utifrån om stöden förnygrar lantbrukarkåren, huruvida stöden lockar och behåller unga i lantbruket samt underlättar generationsskifte.

Resultaten visar att lantbrukarkåren inte har förnygrats de senaste tio åren och att stöden inte lockar unga lantbrukare till lantbruket. Det finns flera hinder, varav vissa ligger utanför stödets syfte och inriktning, som behöver undanröjas för att Sveriges behov bättre ska tillgodoses. Stöden kan dock underlätta att dels genomföra ett generationsskifte, dels behålla unga i sektorn, genom att de bidrar med kapital och likviditet när steget väl är taget.

3.2.1 Lantbrukarkåren har inte förnygrats under de senaste tio åren

Andelen lantbrukare i Sverige som är högst 34 år har ökat med 2 procentenheter sedan 2013, det vill säga sedan över tio år tillbaka och med början före den förra programperioden. Andelen i åldern 35–44 år är densamma under samma period.⁴ Andelen över 65 år har ökat med 5 procentenheter – alltså med mer än andelen under 35 år. Statistiken säger dock ingenting om huruvida fördelningen mellan unga och äldre lantbrukare står i relation till Sveriges faktiska behov av förnyring av lantbrukarkåren. Den säger inte heller något om huruvida strukturomvandlingen inom lantbruket – som gör att färre unga lantbrukare har i genomsnitt större gårdar – potentiellt kan uppfylla behovet av att ersätta äldre lantbrukare med i genomsnitt mindre gårdar.

Figur 5. Andel jordbruksföretag efter ålder. Källa: Jordbruksverkets statistikdatabas.

4 I utvärderingen räknas en ung lantbrukare som en lantbrukare under 40 år. I statistiken hos Jordbruksverket finns inte denna ålderskategori tillgänglig och därför redovisas här upp till 34 och 35–44 år.

3.2.2 Hinder för unga lantbrukare behöver undanröjas för att bättre tillgodose Sveriges behov

Unga lantbrukare möter flera hinder vid ett generationsskifte, oavsett om de tar över en befintlig verksamhet eller startar en ny. För att möta Sveriges behov av generationsskifte – för att locka och behålla unga lantbrukare – behöver de faktorer som hindrar unga från att starta, ta över och driva lantbruk undanröjas. De som framkom i våra fokusgrupper och intervjuer med unga stödmottagare var framför allt

- ekonomiska utmaningar och kapitalbehov
- hög arbetsbelastning
- begränsad tillgång till mark och gårdar.

Dessa ligger i hög grad i linje med vad som framgår av tidigare studier i avsnitt [2.3](#).

3.2.2.1. Ekonomiska utmaningar och kapitalanskaffning

Ett av de största hindren vid ett generationsskifte är de omfattande kapitalbehoven. Såväl fokusgrupper som enkätsvar visar att stora investeringar krävs för att köpa gårdar, mark och utrustning. Särskilt inom jordbruket upplevs kapitalbehovet som en avgörande faktor.

Flera informanter menar att bankerna utgör ett hinder för de unga som behöver kapital. Fokusgruppen med representanter från lärosäten lyfter att det finns stora regionala skillnader i hur bankerna bedömer ansökningar om lån till lantbruk, och att bankernas centralisering och kunskapsbrist om lokala förutsättningar skapar hinder. Också en av de unga stödmottagarna framhåller svårigheten att få banklån som ett av de största hindren för att starta upp en ny verksamhet. Samtidigt bedömer en av de sakkunniga myndighetspersonerna att kapitalanskaffning genom banklån för lantbruksverksamhet generellt är ett mindre hinder i Sverige än i många andra EU-länder.

3.2.2.2. Hög arbetsbelastning

En annan utmaning som lyfts i fokusgrupperna är den höga arbetsbelastningen inom lantbruket, som kan påverka viljan att ta över eller starta en verksamhet.

Unga stödmottagare inom såväl jordbruk som trädgård och rennäring beskriver att det är svårt att hitta tid för vila och familjeliv, vilket kan leda till en obalans mellan arbete och fritid. Även osäkerhet kring arbetsvillkor och lönsamhet anges påverka besluten kring generationsskifte. Informanterna berättar hur äldre generationer ofta beskriver hur dålig lönsamhet och hög arbetsbelastning har präglat deras yrkesliv, vilket gör att yngre generationer tvekar inför att ta över. Detta tror informanterna särskilt påverkar de unga som redan har etablerat sig inom andra yrken.

3.2.2.3. Begränsad tillgång till mark och gårdar

Bristen på tillgång till mark är ett hinder för generationsskifte. Enkäten visar att detta var det tredje största behovet bland stödmottagare i samband med deras skifte (se figur 2 i avsnitt 3.1.1). I fokusgrupperna med unga stödmottagare, äldre lantbrukare och lärosäten framgår bland annat att storleksrationaliseringar och avstyckningar gör det svårt för unga att etablera sig. Trenden med allt större lantbruk och arealer innebär också högre risker och kostnader, vilket hindrar unga från att våga ta över lantbruk.

Ett annat hinder som lyfts är att andra arealbaserade ekonomiska stöd inom den gemensamma jordbrukspolitiken försvårar ägarskiften. Fokusgruppen med unga jordbrukare beskriver hur arealbaserade stöd kan uppmuntra markägare att hålla mark i träda i stället för att arrendera ut den, vilket minskar tillgången på brukbar mark för unga.

3.2.3 Stöden lockar inte unga lantbrukare men kan underlätta ett genomfört generationsskifte och behålla unga i sektorn

För att möta Sveriges behov av generationsskifte inom lantbruket behöver stöden i den strategiska planen locka unga lantbrukare till sektorn och få dem att stanna i lantbruket.

Flera faktorer är viktiga när det handlar om att locka och behålla unga lantbrukare, enligt våra fokusgrupper och intervjuer. Stödmottagarna inom jordbruk, trädgård och rennäring lyfter flera gemensamma behov för att locka fler unga, behov som inkluderar både ekonomiska och sociala faktorer:

- lönsamhet och tillgång till startkapital
- konkurrenskraftiga löner och hållbara arbetsvillkor
- tillgång till mark och fastigheter
- kunskap och rådgivning.

Stöden i den strategiska planen kan inte sägas locka unga till lantbruket, eftersom stöden inte möter – och i dag inte heller har till syfte att möta – flera av de viktiga behov som unga har för att påbörja ett generationsskifte. Däremot kan stöden bidra till att behålla unga i sektorn och på så vis underlätta generationsskiften, eftersom stöden kan erbjuda möjligheter till likviditet när generationsskiftet redan har skett.

En annan viktig aspekt för att locka unga lantbrukare till näringen är tidigt engagemang och identitetsbyggande, vilket framhålls av främst intresseorganisationer och stödmottagare inom jordbruk. Detta är också ett behov som stöden i den strategiska planen varken kan eller har till syfte att möta. I fokusgrupperna beskrivs det som viktigt att tidigt introducera unga till lantbruket och skapa en positiv bild av branschen, till exempel genom praktik,

mentorskap och tidig involvering, särskilt eftersom färre unga i dag växer upp på och får naturlig kontakt med lantbruk.

3.3 Resurserna möter till viss del behoven, men det finns brister

I detta avsnitt analyserar vi om de avsatta resurserna för de tre typerna av stöd räcker för att möta ungas och Sveriges behov av generationsskifte. Med avsatta resurser menar vi budgeten och administrationen av stöden.

Datansamlingen visar att stöden underlättar generationsskifte inom jordbruk, trädgård och rennäring genom att bidra till likviditet och investeringar, men att de inte är tillräckligt stora för att möta de omfattande kapitalbehoven och de komplexa utmaningarna i samband med generationsskifte. Av fokusgrupperna framgår att behovet av investeringar i mark, maskiner och infrastruktur ofta överstiger vad stöden kan täcka, särskilt inom jordbruket. Stöden ses som välkomna tillskott bland stödmottagarna men bör enligt informanter från flera grupperingar ha en större budget, en ökad flexibilitet och en större förutsägbarhet (för startstödet och investeringsstödet) för att bättre täcka behoven.

3.3.1 Startstödet är uppskattat men gör liten skillnad för att främja generationsskifte

Startstödet är i regel uppskattat av de stödmottagare vi talat med, inom såväl jordbruk som trädgård och rennäring, men är inte tillräckligt stort för att kunna möta behoven av kapital och ekonomisk hållbarhet. Mest positiva till stödets relevans är informanterna inom trädgård och rennäring, medan betydelsen inom jordbruket beskrivs som mer begränsad. Det är också långt ifrån självklart att få ta del av startstödet, vilket enligt informanterna innebär osäkerheter och utmaningar för unga som vill genomföra ett generationsskifte.

Av resultaten framgår också att stödet skulle vara mer relevant om det syftade till att täcka större, initiala kostnader i samband med generationsskifte, snarare än löpande mindre utgifter under året. Detta berör vi även i avsnitt [3.1.6](#) om ökad flexibilitet och anpassningar.

3.3.1.1. *Osäkerhet att erhålla startstöd hämmar generationsskifte*

Av de totalt 814 ansökningar om startstöd som inkommit fram till hösten 2024 beviljades 32 procent, medan 39 procent avslogs och 3 procent avvisades eller avskrevs. För 24 procent av ansökningarna hade beslut ännu inte fattats.⁵

Av datainsamlingen framgår att många ansökningar avslås på grund av att budgeten är begränsad, snarare än på grund av att de sökande inte uppfyller kraven. Enligt fokusgrupper och enkätrespondenter ökar detta faktum osäkerheten kring stödets tillgänglighet och gör det svårt för unga att förutse om de kommer få startstödet eller inte.

Som tidigare nämnts anger den strategiska planen att startstödet kan underlätta generationsskifte, genom att bland annat möjliggöra nödvändiga investeringar och underlätta beviljande av banklån. Detta hämmas dock av den stora osäkerheten i att erhålla startstödet, även för den som uppfyller kraven, menar både informanter och enkätrespondenter.

3.3.1.2. *Startstödet uppskattas men är för litet för jordbrukare*

De unga stödmottagarna i våra fokusgrupper uttrycker uppskattning över att de har fått startstödet, men de anser att beloppen är för små för att göra riktig skillnad när det gäller att täcka de faktiska kostnaderna för generationsskifte. En informant inom jordbruk lyfte att startstödet varit viktigt, men att det bara utgjorde en mycket liten del av den totala investeringen på fyra miljoner kronor.

I enkäten svarar 63 procent att startstödet i viss eller hög utsträckning mött deras behov av ekonomiskt kapital, och 24 procent svarar i låg utsträckning. För behovet av ekonomisk hållbarhet är motsvarande andelar 73 respektive 22 procent. I fritextsvaren lyfts i huvudsak högre stödbelopp som förslag på hur startstödet kan förbättras för att bättre möta behoven.

I fokusgruppen med två stödmottagare inom trädgård framkommer att startstödet täcker en del av behovet vid en nystart. Det upplevs göra stor skillnad, eftersom startstödet möjliggjort konkreta investeringar. Samtidigt lyfts att det utbetalade beloppet inte räcker för att täcka de stora kostnaderna för att ta över och driva verksamheten. På enkäten svarade en av totalt fyra respondenter inom trädgårdsnäringen att hen hade behov av ekonomiskt kapital i samband med generationsskiftet. Denne svarade också att startstödet till viss del mött behovet av ekonomiskt kapital.

Startstödet framstår som särskilt viktigt inom rennäringen. Dataunderlaget är dock mycket begränsat: en intervjuinformant och en enkätrespondent. Båda

---

⁵ Avslag beslutas om en sökande inte uppfyller kraven, eller om budgeten inte räcker till alla sökande. I dessa fall har handläggaren gjort en prövning av ärendet utifrån urvalskriterier och poängsättning. En ansökan kan avvisas, och därmed inte prövas i sak, om den inte uppfyller kraven, och den sökande inte kompletterar ansökan efter uppmaning. Avskrivning görs om den sökande drar tillbaka ansökan eller inte avser att genomföra insatsen.

uppgav att de i hög utsträckning haft behov av ekonomiskt kapital i samband med sitt generationsskifte. Intervjuinformanten beskrev hur stödet möjliggjorde att köpa renar och bygga upp en hjord, vilket snabbade på processen att starta en ny verksamhet.

3.3.1.3. Snabbare handläggningstider och tidigare utbetalningar skulle bättre möta behoven

Snabbare handläggning och utbetalning är förslag som enligt enkätrespondenterna skulle underlätta generationsskifte i den fas då kapital behövs som mest. Av dem svarar 71 procent att ansökningsprocessen behöver förenklas för att bättre möta behoven, och av fritextsvaren framgår att det främst handlar om kortare handläggningstid och enklare och tydligare frågeställningar. Både respondenter och informanter poängterar att mycket pengar behöver läggas på konsult hjälp i samband med ansökningsprocessen, vilket de anser är orimligt.

Ett par respondenter lyfter att startstödet med fördel skulle kunna vara ett lån med subventionerad ränta, för att de unga på så sätt lättare skulle komma igång och bygga upp ett eget kapital och lönsamhet – dels för att det sannolikt skulle gå snabbare att få ett lån jämfört med att få stöd, dels för att det är svårt att få lån från banker och då till högre räntor.

3.3.2 Stödet för unga uppskattas men gynnar främst gårdar med stora arealer

Stödet till unga är ett rättighetsbaserat stöd som av informanterna i fokusgrupperna upplevs som positivt och enkelt att ansöka om. Att alla som söker och uppfyller kraven också får stödet skapar förutsägbarhet för unga lantbrukare. Det framgår även att det bidrar till att minska den ekonomiska osäkerheten och underlättar i uppstartsskedet. Dock beskrivs stödbeloppen som för små för att täcka de stora kostnaderna vid ett generationsskifte, till exempel för att lösa ut syskon eller investera i byggnader. Stödet upplevs också komma för sent på året.

Enkätsvaren visar att 69 procent av respondenterna i viss eller hög utsträckning anser att stödet mötte behovet av ekonomiskt kapital, medan motsvarande andel för ekonomisk hållbarhet var 66 procent.

Stödet till unga är det stöd som fokusgrupperna upplever som mest positivt. Ersättningen gör att de får ett lite mindre ansträngt ekonomiskt läge så länge de har stödet, vilket underlättar i ett uppstartsskede.

Av såväl fokusgrupperna med unga stödmottagare som enkätrespondenterna framgår samtidigt att stödet har sina begränsningar. Även om stödet till unga ger ett välkommet ekonomiskt tillskott upplevs det ofta som otillräckligt för att

täcka de stora kostnaderna för att driva en långsiktig verksamhet, särskilt de kostnader som uppstår när man köper ut syskon eller investerar i byggnader. I enkätsvaren framgår också att stödet med fördel bör betalas ut tidigare på året – den tid när jordbrukare har störst utgifter.

3.3.3 Investeringsstödet möjliggör investeringar och förbättrar lönsamheten

Investeringsstödet är viktigt för att möjliggöra stora investeringar och förbättra långsiktig lönsamhet inom lantbruket, enligt våra fokusgrupper och intervjuer. Av enkäten framgår att för dem som fått stödet möter det i relativt stor utsträckning behoven av ekonomiskt kapital och ekonomisk hållbarhet. Av våra fokusgrupper och intervjuer framgår samtidigt att konkurrensen om stödet är hård och budgeten begränsad, vilket gör det svårt för unga lantbrukare att kunna räkna med stödet.

3.3.3.1. Hård konkurrens om investeringsstödet

Av de 579 personer som var 40 år eller yngre, och som hade ansökt om investeringsstöd för ökad konkurrenskraft fram till hösten 2024, fick 30 procent bifall och 31 procent avslag, medan 7 procent av ansökningarna blev avskrivna och 3 procent avvisade. Andelen som ännu inte hade fått ett beslut var 28 procent.

På liknande sätt som för startstödet uppgav sakkunniga att många ansökningar avslås på grund av att budgeten är begränsad snarare än att de sökande inte uppfyller kraven. Investeringsstödet räcker inte till särskilt många sökande, och detta upplevs som ett stort problem, enligt såväl intervjun med den sakkunniga som fokusgrupperna med stödmottagare, intresseorganisationer och lärosäten.

3.3.3.2. Investeringsstödet är viktigt men har sina brister

Investeringsstödet anses vara viktigt för att göra större investeringar, enligt såväl fokusgrupperna som enkäten. 85 procent ansåg att stödet mött behovet av ekonomiskt kapital, i viss eller hög utsträckning, och 93 procent att det mött behovet av ekonomisk hållbarhet, se [figur 3](#) i avsnitt 3.2.2. Det är högre andelar än för startstödet och stödet till unga.

Av enkäten framgår att den 10 procent högre stödandelen till unga underlättade den initiala driften efter generationsskiftet. Av fritextsvaren framgår att det har bidragit till bland annat bättre kostnadstäckning för byggnationer, likviditet och en bra start utan alltför stora skulder.

Av fokusgrupper och enkät framgår samtidigt att stödbeloppen inte alltid räcker till, och osäkerheten är stor i om man kommer att få stödet eller inte. I många fall upplevs ansökningsprocessen och handläggningen vara så långa

att det i sig skapar osäkerhet och fördröjer nödvändiga investeringar. Enkäten visar att 57 procent ansåg att processen behövde förenklas för att bättre möta deras behov. Av fritextsvaren framgår framför allt önskemål om snabbare handläggningstider, en enklare process och tydligare riktlinjer. På samma sätt som för startstödet ifrågasätter flera respondenter att de ska behöva betala dyra pengar för att anlita hjälp med ansökan.

4 Slutsatser och rekommendationer

I det här kapitlet bedömer vi hur pass relevanta stöden är för att möta Sveriges behov av generationsskifte i lantbruket, respektive de unga lantbrukarnas behov i samband med generationsskiftet. Vi ger också rekommendationer till Jordbruksverket och Regeringskansliet om hur stödets relevans kan förbättras.

4.1 Stöden har viss relevans men är för små och kommer för sent

Vår bedömning är att stöden, med den utformning som de har i dag, underlättar för generationsskiften genom möjligheten till finansiellt stöd efter att ett skifte redan har skett. På så sätt stöder resultaten interventionslogikens hypotes om att stöden utgör relevanta insatser för att uppfylla behoven av att underlätta generationsskifte. Före ett skifte finns dock också flera viktiga behov och hinder, som stöden inte möter.

Utifrån utvärderingens övergripande frågor gör vi följande bedömningar:

- Stöden möter delvis de behov som unga har, inför att ta över, starta respektive långsiktigt driva en lantbruksverksamhet.
- Det är svårt att avgöra i vilken utsträckning stöden möter Sveriges behov av att föryngra lantbrukarkåren.
- De avsatta resurserna möter behoven till viss del, men det finns brister.

Stöden är relevanta genom att de bidrar med pengar. Detta möter två av de behov som många unga uppger att de har vid ett generationsskifte – **ekonomiskt kapital** och **ekonomisk hållbarhet**.

Några faktorer innebär dock att stöden har mindre relevans än de hade kunnat ha:

- **Stöden är små.** Stöden kan bara täcka en mycket liten del av lantbrukarens kapitalbehov, särskilt inom jordbruket.
- **Stöden betalas ut för sent.** De unga behöver kapital tidigare i processen än vad som är möjligt med stödets nuvarande utformning. I dag kan de inte få stöden förrän efter att generationsskiftet redan har ägt rum. Långa handläggningstider för startstödet och investeringsstödet och utbetalningar sent på året för stöd till unga, gör också att pengarna betalas ut senare än när lantbrukarna som mest behöver dem.

- **Konkurrensen om startstödet och investeringsstödet är stor.** Det är mycket osäkert om man kommer att få stöd, även om man uppfyller kraven. Därför påverkar stöden sannolikt inte de unga i beslutet om de ska eller inte ska ta över eller starta en lantbruksverksamhet. Detta är problematiskt särskilt för startstödet, som har som uttalat syfte att underlätta generationsskiften.

Stöden möter troligen till viss del Sveriges behov av generationsskifte inom lantbruket, eftersom stöden möter de ungas behov åtminstone till viss del. Vi bedömer att stöden framför allt bidrar till att unga personer som redan genomfört ett generationsskifte, stannar kvar. Däremot verkar stöden inte locka fler unga att börja arbeta inom lantbruket. Vi har dock inte tillräcklig information för att kunna avgöra i vilken utsträckning stöden bidrar till ett tillräckligt inflöde av unga till lantbruket, och därmed i vilken utsträckning stöden är relevanta i förhållande till att möta Sveriges behov av att förnygra lantbrukarkåren.

Resultaten visar att andelen äldre lantbrukare har ökat mer än andelen unga under de senaste tio åren. Detta trots att politiken har haft som ett mål att locka fler unga till sektorn. Det tyder på att de insatser som gjorts, inom den gemensamma jordbrukspolitiken och andra politikområden, inte har varit tillräckliga för att öka antalet unga lantbrukare.

Sammantaget bedömer vi att stöden underlättar generationsskifte genom att erbjuda möjligheter till likviditet när generationsskiftet redan har skett. Däremot möter inte stöden, utifrån dagens syfte och utformning, flera av de viktiga behov och hinder som unga möter *inför* ett generationsskifte.

4.1.1 Stöden möter behovet av kapital efter övertagandet, men inte andra och tidigare behov

De behov och hinder som framkommer i utvärderingen ligger i hög grad i linje med tidigare studiers resultat. De är generellt liknande för de som startar respektive de som tar över ett lantbruk, med vissa skillnader i behovet av kapital och inriktning på rådgivning. De är också liknande för jordbruk, trädgård respektive rennäring. Kapitalbehoven är dock särskilt stora inom jordbruket. Därför gör startstödet mindre skillnad för unga inom jordbruket, jämfört med de unga inom trädgård och rennäring.

För de unga som lyckas erhålla stöd kan det ekonomiska bidraget underlätta den inledande fasen genom att täcka delar av de investeringar som krävs för att exempelvis köpa utrustning. Startstödet och stödet till unga kan också utgöra ekonomisk säkerhet och bidra till likviditeten i uppstartsfasen. Investeringsstödet är det av stöden som bidrar mest till möjligheten att långsiktigt driva lantbruk, genom att det möjliggör större investeringar.

För unga jordbrukare kan de tre stöden komplettera varandra och förbättra förutsättningarna för lönsamhet över längre tid. Inom trädgård och rennäring är det i huvudsak startstödet som är aktuellt, men också investeringsstödet, eftersom stödet till unga framför allt gynnar gårdar med större arealer.

Några behov och hinder som stöden inte möter, och med dagens utformning inte har som syfte att möta, är

- tillgång till mark och gårdar
- rättvisefrågor inom familjen
- hög arbetsbelastning.

Rättvisefrågor skulle stödet till unga potentiellt kunna bidra till, genom att det ger ett ekonomiskt tillskott under fem år, som eventuellt kan göra det lättare att få lån och därmed kunna kompensera syskon.

Eftersom stöden fokuserar på den sista fasen av ett generationsskifte, gårdsutveckling, gynnas de unga som redan har genomfört ett generationsskifte och dessutom har blivit beviljade stöd. Det innebär samtidigt att de inte möter de viktiga behov och hinder som finns *före* ett övertagande, till exempel

- att bygga en identitet som lantbrukare
- gårdens och familjens egenskaper
- tillgång till kapital i överlåtelseprocessen.

4.2 Rekommendationer till Jordbruksverket och Regeringskansliet

De tre stöden har olika syften, utformning och budget. Stödet till unga är rättighetsbaserat, vilket innebär att alla som uppfyller kraven får stödet. För startstöd och investeringsstöd finns urvalskriterier, och det förekommer avslag även för personer som uppfyller kraven.

Utvärderingens resultat klarlägger att stöden kan bli mer relevanta enligt interventionslogiken, om de får en större flexibilitet och om de kommer fler till del.

Mot bakgrund av resultaten vill vi ge Jordbruksverket och Regeringskansliet följande rekommendationer, för att förbättra stöden så att de bättre kan möta behoven:

- **Höj budgeten för startstödet, så att det räcker till fler sökande.** Enligt tidigare forskning har startstödet effekt på att sänka inträdesåldern bland lantbrukare och öka inkomsten från lantbruksverksamhet (Nordin och Lovén 2020). Detta talar för att stödet kan locka unga att ta steget och genomföra ett generationsskifte. Samtidigt visar denna utvärdering att den stora osäkerheten om man kommer att få startstödet, inte främjar beslutet att genomföra ett generationsskifte. Det är därmed viktigt att beakta om en högre budget bör innebära mer pengar till de som får stödet eller om fler lantbrukare ska få ta del av stödet. Mot bakgrund av resultaten från den här utvärderingen rekommenderar vi att fokusera på att säkerställa att så många som möjligt (som uppfyller kraven) får ta del av startstödet.
- **Överväg att justera startstödet, så att det främjar överlåtandefasen snarare än gårdsutvecklingsfasen.** Sökande som uppfyller kraven för startstödet kan få avslag om budgeten inte räcker till. Dessutom kan man inte få det förrän efter att man har etablerat sig och startat företag. Detta är långt efter att beslutet att genomföra ett generationsskifte är taget. Därmed finns orsak att ifrågasätta om startstödet i sin nuvarande form bidrar till att driva generationsskiften. Med en bättre förutsägbarhet och stöd tidigare i processen, kan unga visa banken eller andra finansiärer att de har ett startstöd, i den viktiga fasen där de behöver kapital för att exempelvis köpa en fastighet eller köpa ut syskon.
- **Överväg att justera stödet till unga, så att det gynnar även mindre verksamheter.** Stödet till unga är det som deltagarna i utvärderingen har den mest positiva upplevelsen av. Det är enkelt att söka, och alla som uppfyller kraven får det. Detta skapar en förutsägbarhet, som vi bedömer kan påverka beslutet att starta eller ta över en lantbruksverksamhet och därmed driva generationsskiften framåt. Stödet kan bli relevant för fler, om det justeras så att det även gynnar de som har mindre verksamheter med mindre arealer, och de som vill starta småskaligt för att långsamt bygga upp verksamheten.
- **Överväg att justera investeringsstödet för ökad konkurrenskraft, så att det i högre utsträckning tillgodoser nya och mindre verksamheter.** Fördelen med investeringsstödet är att unga får en högre stödandel och att man kan få det oavsett om man är nystartad eller inte. Nackdelen är att det är stor konkurrens om stödet och många som uppfyller kraven får avslag, vilket liksom för startstödet är problematiskt. För att stärka fler typer av lantbruksverksamheter, kan det utformas så att även mindre investeringar kan prioriteras – investeringar som är kritiska för nya och små verksamheters lönsamhet.

- **Utred hur andra stöd i den strategiska planen kan justeras, för att möta fler av de behov och hinder som finns vid generationsskiften.** De unga lantbrukarna har behov av även andra typer av stöd än monetärt stöd, till exempel rådgivning och mer kunskap om affärsutveckling. Vi ser dessutom tecken på att andra stöd inom den gemensamma jordbrukspolitiken, såsom gårdsstödet, potentiellt hämmar generationsskiften. De kan motivera lantbrukare att hålla mark i träda, vilket medför att det finns mindre tillgänglig mark för unga lantbrukare. Även andra stöd i den strategiska planen kan alltså behöva utformas med mer hänsyn till generationsskiftesperspektivet. Exempelvis den strategiska planens stöd till kompetensutveckling gällande rådgivning och mentorskapsstöd till unga i förhållande till generationsskifte. Det kan vara ytterligare ett sätt för jordbrukspolitiken att bättre möta de behov som finns tidigare i generationsskiftesprocessen.

5 Bilaga 1: Utvärderingens metod

I den här bilagan redovisar vi metoden för utvärderingen. Vi diskuterar även utvärderingens begränsningar och risker.

Teoribaserad utvärdering med interventionslogik

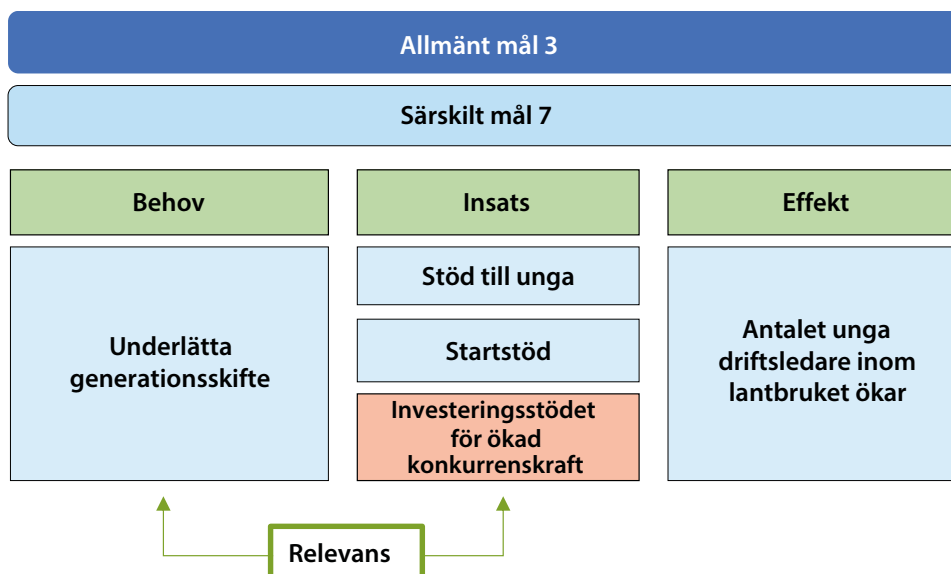
Utvärderingen är teoribaserad och tar utgångspunkt i den strategiska planens interventionslogik. Denna beskriver hur en insats är konstruerad och hur den – steg för steg – ska uppnå de önskade målen och effekterna. Den illustrerar och strukturerar antaganden om orsak och verkan mellan hur en specifik insats (intervention) ska leda till en förändring (verkan) i ett specifikt sammanhang (Donaldsson 2007).

Figur B1 nedan presenterar en förenklad och anpassad bild av den strategiska planens interventionslogik för de mål och behov som utvärderingen fokuserar på:

- **allmänt mål 3** om att förbättra den socioekonomiska strukturen i landsbygdsområden
- **särskilt mål 7** om att locka och behålla unga jordbrukare och andra jordbrukare och underlätta en hållbar affärsutveckling i landsbygdsområden.

Att underlätta generationsskiften är det behov som ligger bakom målen och de aktuella insatserna, alltså de stöd som vi utvärderar. Startstödet och stödet till unga är två av de insatser som finns för att uppfylla de ovan nämnda målen. Vi inkluderar också investeringsstödet för ökad konkurrenskraft, eftersom det prioriterar unga genom att ge personer upp till 40 år en högre stödandel. Interventionslogiken för den strategiska planens allmänna mål 3 och särskilda mål 7 i sin helhet finns i rapporten om den strategiska planen (Regeringen 2021).

Vi utvärderar hur relevanta stöden är genom att testa om tillgänglig empiri stöder interventionslogikens hypotes om att stöden är relevanta för att möta behovet av att underlätta generationsskifte.

Figur B1. En förenklad och anpassad version av den strategiska planens interventionslogik. Framställd av Oxford Research.

Analysram och frågeställningar

I utvärderingen använde vi den förenklade versionen av den strategiska planens interventionslogik och EU:s ramverk för utvärderingar, *Better Regulations Guidelines* (European Commission, 2016) med fokus på utvärderingskriteriet relevans. Med relevans menas *vilken utsträckning stödets mål och utformning svarar mot unga stödmottagares och Sveriges behov av generationsskifte*.

Genom att utveckla ett ramverk kunde vi bryta ner de aktuella frågorna till delkomponenter, vilket skapade en guide för datainsamling och analys (Chataigner 2017). Analysramen sammanfattar de övergripande utvärderingsfrågorna, bedömningskriterierna och konkreta frågeställningar som utvärderingen besvarar. Analysramen redovisar också vilka övergripande metoder som tillämpats för att bedöma stödets relevans. Utvärderingsfrågorna och kriterierna angavs av Jordbruksverket i upphandlingen av utvärderingen, medan de konkreta frågeställningarna har utarbetats av oss som utvärderare.

Genom att besvara frågorna i analysramen har vi dragit slutsatser och gett rekommendationer om och hur startstödet, stödet till unga och investeringsstödet för ökad konkurrenskraft kan utvecklas för den kommande programperioden för att på bästa sätt underlätta generationsskiften och stödja unga lantbrukare. I **tabell B1** presenteras utvärderingens utvärderingsfrågor, bedömningskriterier, konkreta frågeställningar och metoder för att besvara frågorna. Metoderna beskrivs närmare i nästa avsnitt.

Tabell B1: Utvärderingens analysram.

Utvärderingsfråga	Bedömningskriterier	Konkreta frågeställningar	Metod
I vilken utsträckning möter stöden i den strategiska planen Sveriges behov av att förnygra lantbrukarkåren?	Stöden i den strategiska planen förnygrar lantbrukarkåren	Har startstödet, stödet till unga och investeringsstödet för ökad konkurrenskraft bidragit till en förnygring av lantbrukarkåren? Varför/varför inte?	Dokumentstudier, inkl. statistik Intervjuer
	Stöden i den strategiska planen lockar unga lantbrukare till sektorn	Vilka är de huvudsakliga drivkrafterna för unga att ta över och driva lantbruk? Vilka är de huvudsakliga hindren för unga att ta över och driva lantbruk? Vad krävs för att locka unga lantbrukare att ta över och driva lantbruk?	Dokumentstudier Fokusgrupper Intervjuer
	Stöden i den strategiska planen gör så att unga lantbrukare stannar i lantbruket	Vad gör att unga lantbrukare väljer att lämna lantbruket? Vad krävs för att behålla unga lantbrukare i lantbruket?	Fokusgrupper Intervjuer
	Stöden i den strategiska planen underlättar generationsskifte	Vilka hinder och möjligheter ser äldre lantbrukare för att lämna över lantbruket till yngre lantbrukare? Vilka behov tillgodoser stöden? Finns det behov som inte tillgodoses för att främja generationsskifte?	Fokusgrupper Intervjuer Enkät
I vilken utsträckning möter stöden i den strategiska planen ungas behov av stöd för att ta över, starta och långsiktigt driva en lantbruksverksamhet?	Stöden i den strategiska planen underlättar för unga att ta över en befintlig lantbruksverksamhet	Vilka specifika behov identifierar unga lantbrukare för att ta över en befintlig lantbruksverksamhet? a) Finns det skillnader mellan näringar (jordbruk, trädgård, rennäring)? b) Finns det skillnader mellan olika delar av Sverige? Om att ta över en befintlig lantbruksverksamhet: Vad fungerar bra respektive mindre bra med a) startstödet? b) stödet till unga? c) investeringsstödet för ökad konkurrenskraft?	Fokusgrupper Intervjuer Enkät
	Stöden i den strategiska planen underlättar för unga att starta en ny lantbruksverksamhet	Vilka specifika behov har unga lantbrukare för att starta en ny lantbruksverksamhet? a) Finns det skillnader mellan näringar (jordbruk, trädgård, rennäring)? b) Finns det skillnader mellan geografiska områden? Om att starta en ny lantbruksverksamhet: Vad fungerar bra respektive mindre bra med a) startstödet? b) stödet till unga? c) investeringsstödet för ökad konkurrenskraft?	Fokusgrupper Intervjuer Enkät

Utvärderingsfråga	Bedömningskriterier	Konkreta frågeställningar	Metod
I vilken utsträckning möter stöden i den strategiska planen ungas behov av stöd för att ta över, starta och långsiktigt driva en lantbruksverksamhet?	Stöden i den strategiska planen underlättar för unga att långsiktigt ⁶ driva en lantbruksverksamhet	Vilka specifika behov menar unga lantbrukare kan underlätta för dem att långsiktigt driva en lantbruksverksamhet? a) Finns det skillnader mellan näringar (jordbruk, trädgård, rennäring)? b) Finns det skillnader mellan olika delar av Sverige? Om att långsiktigt driva en lantbruksverksamhet: Vad fungerar bra respektive mindre bra med a) startstödet? b) stödet till unga? c) investeringsstödet för ökad konkurrenskraft?	Fokusgrupper Intervjuer
I vilken utsträckning möter de avsatta resurserna behoven i fråga 1 och 2?	De avsatta resurserna möter behoven.	Är stöden tillräckliga för att möta behoven för att underlätta generationsskifte inom lantbruket? Hur många som uppfyller kraven för stöden får avslag? Vad avgör i så fall vem som får avslag?	Intervjuer Fokusgrupper Beslutsdata från Jordbruksverket

Metoder för datainsamling

Vi har i huvudsak använt kvalitativ metod i form av fokusgrupper, dokumentstudier och semistrukturerade intervjuer. I slutskedet genomförde vi också en enkät för att verifiera och nyansera resultaten med svaren från en bredare grupp av stödmottagare. Vi har i fem steg samlat in data genom metoden kontinuerligt lärande, där föregående steg avslutas innan nästa påbörjas.

1. Inledande dokumentstudier.
2. Explorativa intervjuer.
3. Fokusgrupper med olika informantgrupper.
4. Enkät med stödmottagare.
5. Semistrukturerade intervjuer.

Genom att kombinera flera olika metoder har vi fått en djupare kunskap om hur relevanta stöden är när det gäller att underlätta generationsskifte inom lantbruket. Den bidrar till välgrundade slutsatser och relevanta rekommendationer om hur stöden kan utvecklas för att på bästa sätt stödja unga lantbrukare.

⁶ Begreppet "långsiktigt" handlar här inte om tid (år), utan snarare om robusthet – alltså förmågan att stå emot omvärldshändelser, klimatförändringar, marknadsnedgångar osv.

Dokumentstudier

De övergripande dokumentstudier som vi genomförde i ett tidigt skede syftade till att fördjupa vår kunskap om generationsskifte och dess utmaningar och behov. Studierna gav oss en bättre förståelse inför arbetet med intervjuer och fokusgrupper, och de gjorde det möjligt att jämföra utvärderingens resultat med tidigare studier.

I avsnitt 2.3 finns en sammanfattning om de tidigare studierna. Vi har också studerat sekundärdata från Jordbruksverkets statistikdatabas i syfte att undersöka om åldersfördelningen bland lantbrukare har förändrats sedan början på föregående programperiod (2014–2022). Även Jordbruksverkets beslutsdata om stöden har granskats för att se hur många av de som ansöker om stöd som sedan också får bifall.

Explorativa intervjuer med sakkunniga

Vi har genomfört både explorativa och semistrukturerade intervjuer med sakkunniga myndighetspersoner. Först intervjuades Jordbruksverkets tre sakkunniga för startstödet, stödet till unga respektive investeringsstödet, och sedan en person från landsbygds- och infrastrukturdepartementet. Med explorativa intervjuer menas undersökande intervjuer i syfte att fördjupa kunskapen om stöden, om utmaningar som kan ha funnits under Landsbygdsprogrammet 2014–2022 och om justeringarna inför nuvarande programperiod.

Fokusgrupper med lantbrukare, intresseorganisationer och lärosäten

Vi har arbetat med sex fokusgrupper för att besvara utvärderingsfrågorna. I det här avsnittet redogörs för fokusgruppernas deltagare och upplägg, och för styrkor och svagheter med metoden.

Fokusgrupperna har bestått av dels representanter från intresseorganisationer, nätverk och lärosäten, dels aktuella stödmottagare inom jordbruk, trädgård och rennäring, och dels äldre lantbrukare över 60 år. Med aktuella stödmottagare menas individer som mottagit något av de tre stöden under den strategiska planen 2023–2027. Äldre lantbrukare är de som mottagit investeringsstöd och är minst 60 år.

Kontaktuppgifter till och information om stödmottagare och äldre lantbrukare fick vi av Jordbruksverket. Vi gjorde ett urval från kompletta listor av stödmottagare i aktuella åldrar under perioden. Kontaktuppgifter till intresseorganisationer och nätverk fick vi genom Hushållningssällskapet, medan kontaktuppgifter till lärosätena söktes upp på respektive webbplats.

Deltagarna representerade olika lantbruksinriktningar och olika geografiska områden i Sverige. Avsikten var att inkludera lika många deltagare från varje område – Norra Norrland, Södra Norrland, Norra Svealand, Södra Svealand,

Östra Götaland, Västra Götaland, Skåne och Halland – samt från respektive stöd. Det visade sig dock svårt att hitta deltagare som ville medverka i fokusgrupper, särskilt bland stödmottagare och äldre lantbrukare, på grund av arbetsbelastning och säsong. Både antalet deltagare och den geografiska representationen fick därför nedprioriteras, men flera olika områden respektive stödtyper fanns ändå med i grupperna.

Fokusgrupp 1: Intresseorganisationer och nätverk

Fokusgruppen genomfördes i juni 2024. Syftet med fokusgruppen var att ta del av insikterna från representanter som möter ett brett spektrum av lantbrukare, och följande organisationer bjöds in:

- Lantbrukarnas riksförbund (LRF)
- LRF Ungdomen
- KSLA ungdomsutskott
- Ekologiska Lantbrukarna
- Hushållningssällskapet
- Sveriges Småbrukare
- Sveriges Jordägareförbund.

Fem av organisationerna tackade ja, varav två i slutändan deltog: LRF och Hushållningssällskapet. Övriga fick förhinder dagen för fokusgruppen. En kompletterande intervju genomfördes i efterhand med en representant från LRF Ungdomen.

Fokusgrupp 2: Representanter från lärosäten

Fokusgruppen genomfördes i juni 2024 för att ta del av insikterna från de som möter unga lantbrukare och potentiella lantbrukare – insikter om vilka utmaningar och behov som elever och studenter har för att ta över eller starta en verksamhet. Vi bjöd in relevanta universitet, gymnasieskolor och YH-utbildningar runtom i landet:

- Folkuniversitetet i Lund
- Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU)
- Vreta utbildningscentrum
- Tenhults naturbruksgymnasium
- Trosta gymnasium
- Önnestadsgymnasiet
- Forslundagymnasiet.

Fem lärosäten tackade ja, varav fyra i slutändan deltog: Folkuniversitet i Lund, SLU, Trosta gymnasium och Forslundagymnasiet.

Fokusgrupp 3: Stödmottagare inom rennäring

Fokusgruppen genomfördes i maj 2024 för att fånga upp unga stödmottagares utmaningar och behov vid generationsskifte, och deras perspektiv på startstödet relevans för att underlätta generationsskifte. Fyra stödmottagare inom rennäringen hade blivit beviljade startstöd under den strategiska planen 2023–2027 vid tiden för fokusgruppen, och tillfrågades därmed om att delta i fokusgruppen. Två tackade ja till att delta, varav en i slutändan deltog. Fokusgruppen blev därmed en intervju. Informanten var en 21 år gammal man från Västerbotten.

Fokusgrupp 4: Stödmottagare inom jordbruk

Efter att ha skjutits fram en gång genomfördes fokusgruppen i september 2024 för att fånga upp unga stödmottagares utmaningar och behov vid generationsskifte, och deras perspektiv på de tre stödernas relevans för att underlätta ett skifte.

Cirka 160 personer hade vid tiden för urvalet mottagit startstöd, cirka 3 500 hade tagit emot stöd till unga och cirka 90 investeringsstöd för ökad konkurrenskraft under den strategiska planen 2023–2027. Antalet stödmottagare varierar kraftigt mellan olika delar av Sverige. Urvalet på 16 personer gjordes slumpmässigt från varje område och stödtyp. Metoden resulterade i en bra bredd när det gäller geografiska områden, kön och ålder. Dessvärre var det få utvalda personer som kunde medverka i fokusgruppen som till en början planerades i juni/juli. Flera svarade varken på vår förfrågan eller påminnelser och andra tackade nej med anledning av arbetsbelastning till följd av säsongen. Vi genomförde då en intervju med en stödmottagare som tackat ja, med samma frågor som för den tilltänkta fokusgruppen, och sköt sedan fram fokusgruppen till hösten.

Vi gjorde då ett nytt slumpmässigt urval på 30 personer bland olika geografiska områden och stödtyper, varav sex tackade ja. LRF marknadsförde därtill fokusgruppen i sina kanaler och Hushållningssällskapets bidrog med kontakter, vilket resulterade i två deltagare till. Fokusgruppen bestod alltså både av slumpmässigt utvalda deltagare som tackat ja och personer som nåtts på annat sätt. Variationen i urvalsmetod motiverades av behovet av fler deltagare. För att påminna deltagarna om fokusgruppen gick denna gång ett SMS ut från Hushållningssällskapet dagen innan det vad dags. I slutändan dök fem stödmottagare upp – fyra från vårt slumpmässiga urval och en via Hushållningssällskapets kontakter:

- stödmottagare 1: man som fått investeringsstöd för ökad konkurrenskraft, Småland, 29 år.

- stödmottagare 2: man som fått startstöd, Östergötland, 32 år.
- stödmottagare 3: kvinna som fått startstöd, Västerbotten, 37 år.
- stödmottagare 4: man som fått stöd till unga, Örebro län, 28 år.
- stödmottagare 5: man som fått startstöd, Värmland, 26 år.

Metoden och det slutliga antalet deltagare har lett till risk för selektionsbias och bristande representativitet. Fokusgruppen fick dock en god representation sett till att båda könen inkluderats, liksom samtliga stödtyper och olika geografiska områden. Andelen kvinnor av det totala antalet stödmottagare är cirka 25 procent, och den största andelen har fått startstödet. Genom fokusgruppen och den första intervjun har sammanlagt sex unga stödmottagare inom jordbruk kommit till tals. Noteras bör att det under fokusgruppen framkom att flera av informanterna fått flera av de tre stöden, även om urvalet av deltagarna baserades på *ett* av stöden.

Fokusgrupp 5: Stödmottagare inom trädgård

Fokusgruppen genomfördes i september 2024 efter att ha blivit uppskjuten från juni/juli. Syftet var att fånga upp unga stödmottagare och deras utmaningar och behov vid generationsskifte, och deras perspektiv på startstödet relevans för att underlätta ett skifte.

Vid tiden för det första urvalet hade 11 personer fått startstöd inom trädgård under den strategiska planen 2023–2027, vilket innebar att samtliga bjöds in att delta. Även bland dessa svarade de flesta inte alls och några tackade nej med anledning av säsongen. En person tackade ja, med vilken vi genomförde en intervju: en 34 år gammal kvinna från Kronobergs län. Vi sköt sedan fram fokusgruppen till hösten.

Eftersom vi redan hade kontaktat samtliga stödmottagare inom trädgård under pågående strategiska plan fick vi vända oss till föregående periods stödmottagare inför det nya urvalet. Av de 44 personer som hade fått stöd under förra perioden valde vi slumpmässigt ut 16 personer, varav tre tackade ja. Även här gick ett SMS ut från Hushållningssällskapet dagen innan fokusgruppen. Två stödmottagare deltog slutligen i fokusgruppen:

- stödmottagare 1: kvinna, Gotland, 38 år
- stödmottagare 2: kvinna, Norrbotten, 34 år.

Fokusgruppen, inklusive den enskilda intervjun, fick bristande representation sett till kön och ålder genom att endast inkludera kvinnor 34 till 38 år. Ungefär lika många män som kvinnor fick startstöd inom trädgård under föregående och pågående period. Genom fokusgruppen och den första intervjun har vi pratat med sammanlagt tre unga stödmottagare inom trädgård. Det låga antalet deltagare leder även till en risk för selektionsbias, sett till vilka stödmottagare som väljer att delta.

Fokusgrupp 6: Lantbrukare över 60 år

Fokusgruppen genomfördes i september 2024 efter att ha blivit uppskjuten från juni/juli. Syftet var att få insikter om de erfarenheter och utmaningar som den äldre generationens lantbrukare ser med generationsskifte. Ett slumpmässigt urval av stödmottagare över 60 år som fått investeringsstödet under pågående programperiod gjordes, och 16 personer från olika delar av landet slumpades fram i det första urvalet. Men på grund av säsongen visade det sig svårt att få deltagare även till denna grupp. Två separata intervjuer gjordes med äldre lantbrukare, sedan sköt vi fram fokusgruppen till hösten.

Hösten 2024 gjordes ett nytt slumpmässigt urval av lantbrukare över 60 år som fått investeringsstöd för ökad konkurrenskraft, och två tackade ja. När LRF hade marknadsfört fokusgruppen i sina kanaler och Hushållningssällskapets bidragit med kontakter hade vi totalt fyra medverkande. Det innebär att fokusgruppen för äldre lantbrukare innehöll både deltagare som var slumpmässigt utvalda och personer som tillkommit på annat sätt. Variationen i urvalsmetod motiverades av behovet av fler deltagare. Även här gick ett sms ut från Hushållningssällskapet dagen innan fokusgruppen. I slutändan dök två personer upp till fokusgruppen:

- äldre lantbrukare 1: kvinna, Småland.
- äldre lantbrukare 2: man, Östergötland.

Vi har alltså pratat med sammanlagt fyra äldre lantbrukare. Givet den kombinerade metoden för rekrytering och det låga antalet deltagare finns, precis som för övriga fokusgrupper, en risk för selektionsbias och bristande representativitet.

Upplägg och frågeställningar

Fokusgrupperna genomfördes digitalt via Microsoft Teams. De pågick i cirka 60 minuter och leddes av två konsulter, varav en förde anteckningar.

Inför samtalen tog vi fram frågeguider för respektive grupp. Frågorna handlade om samma områden – drivkrafter, behov och hinder för generationsskifte, stödets relevans för och bidrag till att möta Sveriges och ungas behov – men utgick från respektive grupps perspektiv.

Enkät till stödmottagare

Syftet med enkäten till stödmottagare var att komplettera, verifiera och nyansera resultaten från fokusgrupperna med insikter från en bredare grupp av stödmottagare. Vissa enkätfrågor formulerades därför mot bakgrund av resultaten från fokusgrupperna, vilket gav en bättre bild av hur utbredda eller viktiga vissa frågor var.

Enkäten genomfördes under hösten 2024 och gick till de stödmottagare som hade fått antingen startstöd, stöd till unga eller investeringsstöd för ökad konkurrenskraft under 2023.

Urval av stödmottagare

De stödmottagare som vi redan talat med tillfrågades inte om de också kunde delta i enkätundersökningen, dels för att de inte skulle få ”dubbla röster”, dels för att de inte skulle belastas ytterligare.

Vi exkluderade också 142 personer som hade fått fler än ett stöd, för att de inte skulle belastas med att svara på frågor flera gånger och för att undvika risken att de, eller vi, av misstag skulle koppla erfarenheter till fel stöd.

Startstödet hade vid tiden för enkäten gått till 263 personer (de som fått bifall på sin ansökan). Efter att vi uteslutit de som hade fått fler stöd än startstödet återstod 151 personer, till vilka enkäten skickades.

Investeringsstödet hade vid tiden för enkäten gått till 174 personer (40 år eller yngre). Efter att vi uteslutit de som hade fått flera av stöden återstod 93 personer, till vilka enkäten skickades.

Stödet till unga hade vid tiden för enkäten gått till 3 128 personer. Efter att vi uteslutit de som hade fått flera av stöden återstod 3 027 personer, varav 300 – alltså 10 procent – valdes ut till enkätundersökningen. För att spegla fördelningen av stödmottagare runtom i landet gjorde vi ett stratifierat, slumpmässigt urval utifrån följande geografiska områden, med andelen stödmottagare inom parentes:

- Norrland (10 procent stödmottagare)
- Norra Mellansverige (12 procent)
- Östra Mellansverige inklusive Stockholm (22 procent)
- Västsverige (22 procent)
- Småland, Gotland och Öland (18 procent)
- Sydsverige (16 procent).

Deltagare och svarsfrekvens

Enkäten skickades till totalt 544 stödmottagare. Av dessa var 95 procent verksamma inom jordbruk, 3 procent inom trädgård och 2 procent inom rennäring. Kön fördelningen var 65 procent män, 25 procent kvinnor och 9 procent okänt kön.

Den sammantagna svarsfrekvensen på enkäten var 26 procent (slutförda och partiellt besvarade enkäter).

- På enkäten för startstöd svarade 32 procent av de tillfrågade.
- På enkäten för stöd till unga svarade 25 procent.
- På enkäten för investeringsstöd för ökad konkurrenskraft svarade 24 procent.

Fördelat på näring var svarsfrekvensen

- 27 procent (139 respondenter) inom jordbruk
- 25 procent (4 respondenter) inom trädgård
- 9 procent (1 respondent) inom rennäring.

Frågorna i enkäten

Enkäten hade frågor med både fasta svarsalternativ och fritextsvar. Frågorna formulerades olika utifrån vilken typ av stöd respondenten tagit emot. För att främja en hög svarsfrekvens var enkätfrågorna få till antalet och tog cirka tre minuter att besvara.

Frågorna i enkäten var följande:

- I vilken utsträckning har du haft följande behov i samband med ditt generationsskifte? Svarsalternativ.
  - Tillgång till ekonomiskt kapital
  - Tillgång till mark
  - Tillgång till rådgivning och mentorstöd i förhållande till generationsskifte
  - Ekonomisk hållbarhet (exempelvis lönsamhet och trygghet gällande långsiktig inkomst)
  - Social hållbarhet (exempelvis rimlig arbetsbelastning och tid för fritidsintressen och familj)
  - Enklare ansökningsprocesser för startstöd/stöd till unga/stöd för ökad konkurrenskraft
  - Annat.
- I vilken utsträckning har startstödet/stöd till unga/stöd för ökad konkurrenskraft mött dina behov av ekonomiskt kapital i samband med ditt generationsskifte? Svarsalternativ. (*Frågan gick till de respondenter som svarat antingen i "viss" eller "hög" utsträckning på föregående fråga om behov av tillgång till kapital*)

- I vilken utsträckning har startstödet/stöd till unga/stöd för ökad konkurrenskraft mött dina behov av ekonomisk hållbarhet (exempelvis lönsamhet och trygghet gällande långsiktig inkomst) i samband med ditt generationsskifte? Svartalernativ. *(Frågan gick till respondenter som svarat antingen i "viss" eller "hög" utsträckning på föregående fråga om behov av ekonomisk hållbarhet)*
- Hur kan stödet förbättras för att bättre möta dina behov av ekonomiskt kapital/ekonomisk hållbarhet i samband med ditt generationsskifte? Fritextsvar. *(Frågan gick till respondenter som svarat antingen "inte alls" eller i "låg" utsträckning på föregående fråga om stöden möter behoven av ekonomiskt kapital/ekonomisk hållbarhet)*
- Hur tycker du att ansökningsprocessen kan förenklas för att bättre möta dina behov vid ett generationsskifte? Var så konkret som möjligt. Fritextsvar. *(Frågan gick till respondenter som svarat antingen i "viss" eller "hög" utsträckning på tidigare fråga om behov av enklare ansökningsprocesser)*
- Investeringsstödet för ökad konkurrenskraft gynnar unga genom att ge en högre stödandel till personer under 40. Upplever du att den större stödandelen underlättade ditt generationsskifte? Svartalernativ. *(Frågan gick till stödmottagare som erhållit investeringsstödet för ökad konkurrenskraft)*
- Varför upplever du att det högre stödbeloppet underlättade ditt generationsskifte? Fritextsvar. *(Frågan gick till de respondenter som svarat ja på föregående fråga)*
- Varför upplever du att det högre stödbeloppet till unga inte underlättade ditt generationsskifte? Fritextsvar. *(Frågan gick till respondenter som svarat nej på föregående fråga)*
- Det var sista frågan. Har du något mer du vill berätta om hur Jordbruksverkets stöd kan underlätta generationsskifte i framtiden? Fritextsvar.

Semistrukturerade intervjuer med sakkunniga

I ett sista steg intervjuades samma tre sakkunniga⁷ för respektive stöd ytterligare en gång. De har kunskap om utformningen, målsättningen och förvaltningen av stöden och kunde bidra till att besvara den tredje utvärderingsfrågan om i vilken utsträckning de avsatta resurserna möter Sveriges och ungas behov av generationsskifte.

Intervjuerna skedde över Microsoft Teams och innehöll frågor om stödets övergripande utformning och relevans, omfattning och storlek samt avslag och bedömningskriterier.

⁷ Den person som intervjuades om investeringsstödet var vid det andra intervjutillfället inte längre kvar i rollen som sakkunnig, men bedömdes av kontinuitetsskäl vara bäst lämpad att svara på våra frågor.

Utvärderingens begränsningar och risker

Tyngdpunkten i utvärderingen har legat på fokusgrupper, intervjuer och enkät. I det här avsnittet redogör vi för deras begränsningar och risker.

Begränsningar och risker med fokusgrupperna

Fokusgrupper med olika typer av aktörer har flera styrkor. Det ger mångsidiga perspektiv och möjliggör mer diskussioner och dialog mellan deltagarna, vilket kan bidra med djupare insikter om stödets relevans. Samtidigt finns det vissa risker och begränsningar som behöver lyftas: risken för selektionsbias, bristande generaliserbarhet, risken att deltagare påverkar varandra samt avsteg från utvärderingens avgränsning.

Risk för selektionsbias

Den största begränsningen med utvärderingen är risken för selektionsbias, framför allt självselektion, det vill säga att bara de som är intresserade deltar. De som valde att delta i fokusgrupperna kan ha varit mer engagerade än genomsnittet bland alla stödmottagare, eller haft starkare åsikter. En sådan selektionsbias kan innebära att resultaten inte är representativa för hela gruppen stödmottagare.

Vi motverkade denna risk genom att göra ett randomiserat och diversifierat urval och att försöka motivera samtliga att delta i fokusgruppen, men lyckades inte fullt ut.

Som nämnt i avsnittet om fokusgrupperna visade det sig svårt att få stödmottagare att vilja delta i fokusgrupperna. Detta trots våra insatser för att betona hur viktig deras medverkan var för att förbättra stöden. Vi erbjöd också flera alternativa tider och skickade flera påminnelser.

För de fokusgrupper som skulle ha genomförts under sommaren framkom att sommarens höga arbetsbelastning inom lantbruk och trädgård gjorde det svårt för deltagarna att prioritera att medverka i fokusgrupperna. Fokusgrupperna senare på hösten fick fler deltagare. Även då meddelade många att de inte hade tid, men det kan också ha handlat om ointresse.

För att få fler deltagare tog vi hjälp av LRF. Vi tog också personliga kontakter via Hushållningssällskapet, vilket gav några ytterligare deltagare.

Med anledning av detta finns risk för selektionsbias, där de som var mest engagerade och intresserade valde att delta. Därtill kan metoden att bjuda in deltagare via Hushållningssällskapets kontakter betraktas som ett bekvämlighetsurval, det vill säga att deltagarna kom från en viss grupp som är enklare att rekrytera.

Trots detta menar vi att resultaten är relevanta för att ge Jordbruksverket insikter om stödens relevans för generationsskifte. Fokusgrupperna har hjälpt oss att utforska individuella upplevelser och åsikter inom kulturella och kontextuella sammanhang, som kan vara av nytta för att förbättra stöden.

För att hantera och minimera risken för bias har vi använt oss av datatriangulering, det vill säga en kombination av olika datakällor och metoder. För att verifiera och nyansera resultaten från fokusgrupperna genomförde vi en enkät med stödmottagare, vilket beskrevs i avsnittet om metoder.

Resultaten är inte generaliserbara

En annan begränsning med fokusgrupperna är bristande generaliserbarhet, framför allt vad gäller unga stödmottagare och lantbrukare över 60 år. Fokusgrupper som metod syftar inte till att få generaliserbara insikter, och i kombination med att så få av de utvalda faktiskt valde att delta, går det alltså inte att generalisera resultaten till den bredare populationen lantbrukare.

Det har dock inte varit syftet med utvärderingen. Vi har valt främst kvalitativa metoder för att få förståelse för upplevelser och attityder runt generationsskifte och stöd, samt få mer djupgående insikter om kontexter och perspektiv. För att komplettera fokusgrupperna skickade vi en enkät till stödmottagare, för att samla in ytterligare data för att verifiera och nyansera resultaten från fokusgrupperna.

Risk för att fokusgruppdeltagare påverkar varandra

Att deltagarna kan diskutera och föra dialog sinsemellan kan skapa djupare insikter, men också medföra utmaningar för gruppdynamiken och leda till att deltagarna påverkar varandra. För att minska denna risk använde vi en erfaren fokusgruppleddare samt deltog med ytterligare en konsult som stöd och för att föra anteckningar. Samtalsledaren arbetade för att skapa en inkluderande stämning och gav utrymme för alla att uttrycka sina åsikter.

Fokusgruppsdeltagarna kan ändå ha påverkat varandras åsikter och ställningstaganden, vilket i sin tur kan ha påverkat resultaten.

Som motvikt samlade vi in ett kompletterande dataunderlag i de individuella intervjuerna med stödmottagare och äldre lantbrukare, där de kunde uttrycka erfarenheter och åsikter utan att bli påverkade av andra.

Avsteg från utvärderingens avgränsning

En fjärde begränsning är att vi tvingades frångå vår avgränsning i urvalet av unga stödmottagare inom trädgård. Inom jordbruk fanns många stödmottagare, vilket möjliggjorde ett till urval från samma stödperiod, när vi inte fick tillräckligt många deltagare i det första. För rennäringen fanns bara fyra

stödmottagare av startstöd vid tiden för urvalet, vilket innebar att vi bedömde att den enda person som valde att delta fick representera gruppen. För trädgård fanns det dock för många stödmottagare för att vi skulle nöja oss med en intervju med den enda person som tackat ja, men det fanns för få för att göra ett helt nytt urval från samma stödperiod.

Vi gjorde därför ett nytt urval bland stödmottagare från programperioden före. Därmed bygger resultaten för trädgård på en intervju med en person som fick startstöd under den strategiska planen 2023–2027 och en fokusgrupp med personer som fick startstöd under Landsbygdsprogrammet 2014–2022. Då var ansökningskraven om utbildning högre, och stödsumman mindre, vilket innebär att stödmottagarna hade något olika erfarenheter av startstödet.

Resultaten från datainsamlingen tyder dock inte på att detta har påverkat våra resultat nämnvärt.

Begränsningar och risker med intervjuerna med sakkunniga

Såväl explorativa som semistrukturerade intervjuer har flera fördelar. Till exempel kan man vara flexibel i när och hur man ställer frågorna, och man har möjlighet att ställa följdfrågor utifrån informantens svar. Genom intervjuerna med sakkunniga har vi fått tillgång till expertkunskap om respektive stödtyp samt fått förståelse om stöden och deras kontext. Samtidigt finns vissa begränsningar och risker som är värda att beakta.

Risk för informantbias

Intervjuer innebär informantbias. De sakkunniga för stöden är per definition inte neutrala, vilket sannolikt färgar deras åsikter. Det finns därmed en risk att informanterna ger svar de tror är önskvärda eller som ställer arbetet med stöden i bättre dager. För att minska dessa risker förtydligade vi utvärderingens syfte, använde neutrala formuleringar och ställde uppföljningsfrågor för att utforska svaren djupare.

Intervjuerna fokuserade på utvärderingens tredje frågeställning: I vilken utsträckning möter de avsatta resurserna behoven vid generationsskiftet. Risker för att resultaten är påverkade av informantbias minskas av att vi tog upp detta även i fokusgrupperna med stödmottagare, intresseorganisationer och lärosäten. Vi påpekar också i rapporten eventuella likheter och skillnader i svaren mellan informantgrupperna.

Begränsningar och risker med enkäten

I tolkningen av resultaten behöver också vissa begränsningar och risker med enkäten beaktas. Syftet med enkäten var att komplettera de mer djupgående insikterna från fokusgrupperna med en bredare datainsamling och kvantifierbara resultat för att kunna validera och nyansera insikterna.

Med en enkät finns dessutom inte samma risk att resultaten färgas av social påverkan, som finns med fokusgrupper. Syftet med enkäten har dock inte varit att generalisera resultatet till hela populationen.

Låg svarsfrekvens

Svarsfrekvensen på enkäten var 26 procent, vilket är relativt lågt. Det är också vissa skillnader i svarsfrekvens mellan deltagarna från olika stödtyper: startstöd 32 procent, stöd till unga 25 procent och investeringsstöd för ökad konkurrenskraft 24 procent.

En låg svarsfrekvens innebär att det finns risk för svarsbias, där de som valde att svara på enkäten kan skilja sig systematiskt från de som inte svarade, exempelvis i åsikter, erfarenheter eller motivation. Det finns därmed en risk att resultaten ger en skev bild av stödmottagarnas uppfattningar och erfarenheter, särskilt om de som svarat är mer nöjda eller missnöjda än genomsnittet.

Eftersom urvalet dessutom var olika för olika stödtyper, kan resultaten inte generaliseras till hela populationen av stödmottagare. Resultaten gäller därmed de personer som har svarat på enkäten.

Urvalsexkludering

Vi exkluderade 142 stödmottagare ur urvalet på grund av att de hade beviljats mer än ett stöd under perioden. Syftet med detta var att minska belastningen på respondenten och minska risken att respondenten kopplade sina erfarenheter till fel stöd i minnet. Samtidigt innebär exkluderingen att en viss grupp av stödmottagare inte ingår i enkätundersökningen. Det finns därmed en risk att resultaten saknar viktiga insikter från denna grupp. I fokusgrupperna fanns dock några deltagare som hade beviljats fler än ett stöd, vilket innebär att representanter från denna grupp ändå ingår i utvärderingen som helhet.

6 Referenser

- Borda, Á. J., Sárvári, B., & Balogh, J. M. (2023). Generation Change in Agriculture: A Systematic Review of the Literature. *Economies*, 11(5), 129.
- Chataigner, P. (2017). *A framework analysis of analytical frameworks*.
- Conway, S.F., McDonagh, J., Farrell, M. & Kinsella, A. (2018). Till death do us part: Exploring the Irish farmer-farm relationship in later life through the lens of 'Insiderness'. *International Journal of Agricultural Management*, 7(1), 1–13.
- Donaldsson, S. (2007). *A Program theory-driven evaluation of science: Strategies and applications*. New York: Lawrence Erlbaum.
- Ecorys, Metis & Agrosynergy (2023). *Mapping and Analysis of CAP Strategic Plans Assessment of joint efforts for 2023–2027*.
- European Commission Directorate-General for Agriculture and Rural Development (2016). *Guidelines Evaluation of National Rural Networks 2014–2020*. Brussels: European Commission.
- Europeiska kommissionen. *Den gemensamma jordbrukspolitiken 2023–2027*. [Den gemensamma jordbrukspolitiken 2023–2027 - Europeiska kommissionen \(europa.eu\)](#) [2024-12-20].
- Europeiska rådet. *Den gemensamma jordbrukspolitiken*. [Den gemensamma jordbrukspolitiken - Consilium \(europa.eu\)](#) [2024-12-20].
- Jordbruksverket (2024). *Jordbruksföretag och företagare 2024*. [Jordbruksföretag och företagare 2024 - Jordbruksverket.se](#). [2024-12-17].
- Jordbruksverket (2024). *SV - Strategisk plan för genomförande av den gemensamma jordbrukspolitiken i Sverige 2023–2027*.
- Jordbruksverket (2022). *Förutsättningar för den gemensamma jordbrukspolitiken 2021–2027 SWOT-analysbilaga*.
- Jordbruksverket (2024). *Startstöd*. [Startstöd - Jordbruksverket.se](#) [2024-12-13]
- Jordbruksverket (2024). *Stöd till unga jordbrukare 2024*. [Stöd till unga jordbrukare - Jordbruksverket.se](#) [2024-12-13].
- Jordbruksverket (2024). *Investeringsstöd för ökad konkurrenskraft*. [Investeringsstöd för ökad konkurrenskraft - Jordbruksverket.se](#) [2024-12-13].
- LRF Ungdomen (2023). *Många vill – men få kan; rapport om ägar- och generationsskiften våren 2023*.

Manevska-Tasevska, G. (2021). Att ta över gården – hur fungerar generationsskiften i europeiska jordbruk? *Agrifood Economics Centre*. Policy Brief Nummer 2021:10.

Nordin, M. & Lovén, I. (2020). Is the setting up aid mitigating the generational renewal problem in farming? *European Review of Agricultural Economics* Vol 47 (2020) pp. 1697–1715.

Regeringen (2021). *Rapport om den strategiska GJP-planen*. [rapport-om-den-strategiska-gjp-planen-2021.pdf \(regeringen.se\)](#).

Sveriges lantbruksuniversitet SLU (2009). *Slututvärdering av Miljö- och landsbygdsprogrammet 2000-2006*. [Microsoft Word - ExPost slutlig1216.doc](#).

Sveriges miljömål (u.å.). *Jordbrukets utveckling*. [Jordbrukets utveckling - Sveriges miljömål](#). [2024-12-10].

7 Tidigare utvärderingsrapporter

UTV25:6 *Utvärdering av synergieffekter av EU:s gemensamma jordbrukspolitik. Kartläggning och analys av möjliga synergieffekter i landsbygdsprogrammet 2014–2022 och den strategiska planen 2023–2027*

UTV25:5 *Från utbildning till utveckling – en utvärdering av stöd till kompetensutveckling inom landsbygdsprogrammet 2014–2022*

UTV25:4 *Utvärdering av livsmedelsstrategin – en bedömning av de nationella handlingsplanernas resultat och effekter under perioden 2017–2023*

UTV25:3 *Landsbygdsprogrammets effekter på biologisk mångfald 2014–2022*

UTV25:2 *Utvärdering av den strategiska planens bidrag till lantbrukets kunskaps- och innovationssystem (AKIS)*

UTV25:1 *Utvärdering av ersättningen för hotade husdjursraser och stödet till rasföreningar*

UTV24:9 *Målstyrning. Processutvärdering av Sveriges strategiska plan för den gemensamma jordbrukspolitikerna 2023–2027*

UTV24:8 *Stödets och ersättningarnas utformning. Processutvärdering av Sveriges strategiska plan för den gemensamma jordbrukspolitikerna 2023–2027*

UTV24:7 *Små företag med lokala visioner. En utvärdering av förädlingsstödet 2014–2022*

UTV24:6 *Stöden till vattenbruket i havs-, fiskeri- och vattenbruksprogrammet 2021–2027. En processutvärdering med fokus på fortsatt genomförande samt jämställdhet och icke-diskriminering*

UTV24:5 *Att söka och handlägga stöd i havs-, fiskeri- och vattenbruksprogrammet 2021–2027. En processutvärdering med fokus på administration*

UTV24:4 *Ansökningar om investeringsstöd för ökad konkurrenskraft. Analys av användningen av urvalskriterier för att bedöma ansökningarna*

UTV24:3 *Stöd till kompetensutveckling i landsbygdsprogrammet 2014–2022. En kartläggning av stödets måluppfyllelse och lärdomar av genomförandet*

UTV24:2 *Utvärdering av tekniskt stöd i landsbygdsprogrammet 2014–2022*

UTV24:1 *Administrativ börda och Jordbruksverkets vägledning till stödmyndigheter. Processutvärdering av Sveriges strategiska plan för den gemensamma jordbrukspolitikerna 2023–2027*

UTV23:10 *Utvärdering av det svenska landsbygdsnätverket 2014–2022*

- UTV23:9 *Effekten på kolinlagring i åkermark. Utvärdering av stöd i landsbygdsprogrammet 2014–2022*
- UTV23:8 *Ersättningar för fånggröda, mellangröda och vårbearbetning. Ansökningsmönster och kommunikationsbehov*
- UTV23:7 *Finansieringsinstrument inom havs-, fiskeri- och vattenbruksprogrammet 2021–2027. En förhandsbedömning*
- UTV23:6 *Stöd till miljöåtgärder i skogen. En utvärdering av stöd i landsbygdsprogrammet 2014–2022*
- UTV23:5 *Att ”få ut EU till köksborden”. Utvärdering av lokalt ledd utveckling genom leadermetoden i Sverige 2014–2020*
- UTV23:4 *Havs- och fiskeriprogrammet 2014–2020. En syntes av tidigare analyser och bedömning av stödets bidrag till målen i programmet*
- UTV23:3 *Stöd till kontroller och tillsyn samt skyddade områden. En utvärdering av stöd i havs- och fiskeriprogrammet 2014–2020*
- UTV23:2 *Utvärdering av det svenska skolmjölksprogrammet 2017–2023*
- UTV23:1 *Att utvärdera och skapa långsiktiga effekter av leaderinsatser. Slutrapport*
- UTV22:4 *Greppa Näringen 2001–2020. En utvärdering av rådgivning med syfte att minska växtnäringsoverskottet och risken för näringsbelastning på vattendrag*
- UTV22:3kort (kortversion) *Förbättrad konkurrenskraft och tillväxt med hjälp av stöd? Effekter av investeringsstöd och startstöd till vattenbruk och beredningsindustri i havs- och fiskeriprogrammet*
- UTV22:3 *Förbättrad konkurrenskraft och tillväxt med hjälp av stöd? Effekter av investeringsstöd och startstöd till vattenbruk och beredningsindustri i havs- och fiskeriprogrammet*
- UTV22:2 *Utvärdering av stöd till samarbeten i landsbygdsprogrammet 2014–2020*
- UTV22:1 *Test av modell för utvärdering av leadereffekter. Delrapport 4*
- UTV21:7 *Definitioner av betesmark i landsbygdsprogrammet. Utvärdering av förutsättningarna för att få stöd och ersättning för betesmark under perioderna 2009–2014 och 2015–2020*
- UTV21:6 *Genomförande av innovationsstöd i landsbygdsprogrammet 2014–2020. Slutrapport för en löpande lärande utvärdering av EIP-Agri*
- UTV21:5 *Klimatanpassning i EU-programmen 2014–2020*

UTV21:4 *Näringsavskiljning i anlagda våtmarker i Kalmar län*

UTV21:3 *Ersättning för ekologisk produktion i landsbygdsprogrammet. Effekter på miljö, klimat och landsbygdsutveckling*

UTV21:2 *Modell för utvärdering av leadereffekter. Delrapport 3*

UTV21:1 *Möjliga klimatåtgärder och styrmedel i ett framtida landsbygdsprogram*

UTV20:6 *Landsbygdsprogrammets stöd och åtgärder för bättre vattenkvalitet 2014–2020*

UTV20:5 *Ersättning för ekologisk produktion och företagens ekonomi*

UTV20:4 *Utveckling och test av index för biologisk mångfald i ängs- och betesmarker*

UTV20:3 *Förväntade effekter av investeringsstöd inom landsbygdsprogrammet*

UTV20:2 *Effekter av stöd till selektiva och rovdjurssäkra redskap*

UTV20:1 *Hållbara leadereffekter i teori och praktik. Delrapport 2*

UTV19:15 *Är skyddszonerna placerade på rätt plats för att hindra erosion? Jämförelse mellan landsbygdsprogrammen 2007–2013 och 2014–2020*

UTV19:14 *Hur påverkar nivå på miljöersättningar viljan att söka? Utvärdering av ersättningsnivåns betydelse för sökande i landsbygdsprogrammet*

UTV19:13 *Landsbygdsprogrammet 2014–2018. Resultat och förväntade effekter*

UTV19:12a *EIP-Agri – lärdomar från första åren. Halvtidsrapport från den löpande lärande utvärderingen av EIP-Agri med fokus på dess införande och uppstart*

UTV19:12b *Bilagor till EIP-Agri – lärdomar från första åren*

UTV19:11 *Interventionslogiken och effekttänkandet i Leader. Delrapport 1*

UTV19:10 *Utvärdering av investeringsstöd för energi och klimat. Landsbygdsprogrammets stöd för en koldioxidsnål och klimattålig ekonomi*

UTV19:9 *Upplevda effekter av investeringsstöd*

UTV19:8 *Utvärdering av djurvälståndersättningar*

UTV19:7 *Utvärdering av stöd till utbyggnad av bredband. Slutrapport*

UTV19:6 *Lagom höga stöd? En litteraturstudie om stödeffekter och en kartläggning av stödnivåer i landsbygdsprogrammet 2014–2020*

UTV19:5 *Tillämpningen av urvalskriterier i landsbygdsprogrammet 2014–2020*

UTV19:4 *Programmen och pengarna – Resultat av stöd till turism inom landsbygdsprogrammet samt inom lokalt ledd utveckling 2018*

UTV19:3 *Innovationer i jordbruket och på Sveriges landsbygder. En sammanställning av Jordbruksverkets innovationsundersökning 2017*

UTV19:2 *Investeringsstöd till vattenbruk och beredning och saluföring: Leder stöden till mer investeringar?*

UTV19:1 *Programmen och pengarna – Resultat från landsbygdsprogrammet om energieffektivisering, förnybar energi och minskade utsläpp av växthusgaser och ammoniak 2018*

UTV18:4 *Hur kan vi utvärdera investeringsstödens effekter på jordbrukets och fiskets påverkan på näringsbalansen i vatten?*

UTV18:3 *Programmen och pengarna – Resultat från landsbygdsprogrammet, havs- och fiskeriprogrammet samt regional- och socialfondsprogrammet 2018*

UTV18:2 *Hållbar utveckling av fiskeområden – hur gick det?*

UTV18:1 *Utvärdering av stöd till utbyggnad av bredband*

UTV17:6 *Löpande lärande utvärdering av Landsbygdsnätverket*

UTV17:5 *What measures should be taken to improve conditions for Swedish Farmland Birds, as reflected in the Farmland Bird Index?*

UTV17:4 *Kvalitetsförändringar i ängs- och betesmarker med och utan miljöersättning*

UTV17:3 *Socioekonomiska effekter av fartygsskrotningar inom svenskt fiske*

UTV17:2 *Utvärdering av ESI-fondernas genomförande-organisationer i Sverige*

UTV17:1 *Kunskapsöversikt: Om förutsättningarna för utvärdering av resultat och effekter av bredbandsstöd i Sverige*

UTV16:6 *Bra vällersättning och kompensationsstöd. Hur kan olika utformningar påverka jordbruket, miljön och samhällsekonomin?*

UTV16:5 *Slututvärdering av det svenska landsbygdsprogrammet 2007–2013. Delrapport IV: Synteser för en hållbar landsbygdsutveckling. Utvärdering av programmets samlade effekter*

UTV16:4 *Slututvärdering av det svenska landsbygdsprogrammet 2007–2013. Delrapport III: Utvärdering av åtgärder för landsbygdsutveckling. Axel 3:*

Förbättra livskvalitet på landsbygden. Axel 4: Leader – Genomföra lokala utvecklingsstrategier

UTV16:3 Slututvärdering av det svenska landsbygdsprogrammet 2007–2013. Delrapport II: Utvärdering av åtgärder för bättre miljö

UTV16:2 Slututvärdering av det svenska landsbygdsprogrammet 2007–2013. Delrapport I: Utvärdering av åtgärder för ökad konkurrenskraft

UTV16:1 Biologisk mångfald i våtmarker som har anlagts med stöd från landsbygdsprogrammet

UTV15:2 Kompetens för utveckling? Utvärdering av kompetensutveckling i landsbygdsprogrammet 2007–2013

UTV15:1 Vad behöver förenklas? Utvärdering av landsbygdsprogrammet samt havs- och fiskeriprogrammet

Medfinansieras av
Europeiska unionen

Jordbruksverket
551 82 Jönköping
Tfn 0771-223 223 (vx)

E-post: jordbruksverket@jordbruksverket.se
www.jordbruksverket.se

UTV25:7

